

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS KATEDRA

Gintaro Stankevičiaus
Dieninio skyriaus vientisujų studijų
Finansų ir mokesčių teisės
specializacijos studento

Magistrinis darbas

KOMERCINIŲ BANKŲ RIZIKOS VALDYMO TEISINIS MECHANIZMAS

Darbo vadovas: *prof. habil. dr. Vytautas Vaškelaitis*

Recenzentas: *dr. Bronius Sudavičius*

Vilnius

2008

Turinys

Ižanga	3
Pagrindinės darbe naudojamos sąvokos	7
I. Komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo samprata	8
1.1. Rizika bendrąja prasme	8
1.2. Rizikos sąvokos įtvirtinimas Lietuvos Respublikos teisės aktuose	10
1.3. Komercinių bankų rizikos valdymo teisinis mechanizmas	12
II. Tarptautinės komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo gairės	16
2.1. Riziką ribojantys normatyvai	16
2.2. Bankų veiklai taikomi reikalavimai	20
2.3. Bankų priežiūra	26
III. Komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo įgyvendinimas	
Lietuvoje	29
3.1. Efektyvios bankų priežiūros principai Lietuvoje	29
3.2. Leidimai steigti banką ir leidimai veiklai (licencijavimas).....	30
3.3. Nuolatinė komercinių bankų kontrolė	35
3.4. Riziką ribojantys normatyvai	36
3.5. Bankų priežiūros institucijos poveikio priemonės	39
3.6. Rinkos disciplina – informacijos atskleidimas	41
IV. Praktinis rizikos valdymo modelių įgyvendinimas Lietuvos bankuose	43
4.1. Rizikos valdymas AB banke „Hansabankas“	43
4.2. Rizikos valdymas AB banke Šiaulių bankas	49
Išvados	55
Santrauka	57
Summary	58
Literatūros sąrašas	59
Priedai	65

Ižanga

Temos aktualumas ir originalumas. Teoriškai nei viena veikla ar veiksmas neįmanomas be rizikos, t.y. visada egzistuoja tikimybė gauti rezultatus, kurių nebuvo tikėtasi. Riziką yra įprasta sieti su neigiamomis pasekmėmis bei nuostoliais, kurie atsiranda įvykus nepageidaujamam įvykiui. Tačiau pažymėtina, kad nuostolių numatymas nėra rizikos nustatymas ir įvertinimas. Rizika – tai tikimybės, kad atsiras neigiami nuostoliai bei galimos naudos gavimo santykis. Bankas, kaip ir bet kuri kita veikianti institucija, savo veikloje susiduria su įvairių rūšių rizika. Nevaldoma rizika gali žymiai paveikti veiklos rezultatus, todėl vienas iš pagrindinių Banko uždavinių yra ne tik apriboti ar minimizuoti rizikas, kylančias dėl bankinės veiklos operacijų, bet sukurti patikimą patiriamų rizikų valdymo sistemą, kuri leistų pasiekti optimalų rizikos ir pelno santykį.

Veikiančių šalies komercinių bankų bei užsienio bankų skyrių turtas (aktyvai), bankų pateiktų 2008 m. sausio 1 d. audituotų finansinių ataskaitų duomenimis, sudarė 81 mlrd. Lt ir per metus išaugo 22,1 mlrd. Lt, arba 37,5 proc. (2006 m. augo 31,4 proc.). Klientams suteiktos paskolos, kurių suma sudarė 56,7 mlrd. Lt, palyginti su praėjusių metų sausio 1 d. išaugo 18,1 mlrd. Lt, arba 46,9 proc. (2006 m. išaugo 48,9 proc.). Šalies bankuose laikomų indėlių suma 2008 m. sausio 1 d. sudarė 37,1 mlrd. Lt ir per metus padidėjo 6,9 mlrd. Lt, arba 22,6 proc. (2006 m. išaugo 20,5 proc.), iš jų gyventojų indėliai sudarė 22,7 mlrd. Lt ir per metus išaugo 4,8 mlrd. Lt, arba 26,8 proc. (2006 m. išaugo 30 proc.)¹.

Bankų sistemą ištikus krizei poveikis finansų rinkai ir ekonomikai būtų milžiniškas, todėl būtinos priemonės užkertančios kelią galimiems nesklandumams, ir priemonės nuostoliams amortizuoti. Bankai, koncentruodami didelę dalį turto, yra svarbi ir pažeidžiama sritis ir galimų nuostolių grėsmė suponuoja šios srities išsamų reglamentavimą.

Norint apsaugoti bankus nuo krizių, būtina tinkamai reglamentuoti rizikos valdymą: nustatyti minimalius reikalavimus bankams, kad jie būtų pasiruošę nustatyti, įvertinti ir priimti riziką, bei turėtų pakankamai priemonių rizikos sukeltoms pasekmėms likviduoti. Būtina ir efektyvi bankų priežiūra, kuri užtikrintų šių reikalavimų laikymąsi, bei atliktu nuolatine stebėseną. Dėl spartaus rizikos valdymo procesų vystymosi reglamentavimas turi būti lankstus bei nuolat tobulinamas, o patobulinus turi būti ieškoma naujų būdų kaip jį padaryti efektyvesnį.

¹ Lietuvos bankas, Kredito įstaigų veiklos Lietuvoje 2007 metais audituoti rezultatai, [interaktyvus]. 2008 m., [žiūrėta 2008 m. balandžio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/lt/istaigos/veikla2007.htm>>

Didėjant bankų reikšmei, dėl vykstančios bankų konsolidacijos, konvergencijos bei didėjančios konkurencijos, vykstanti bankų veiklos reguliavimo kaita, nuolat vykstantis rizikos valdymo procesų tobulinimas suponuoja ir tinkamos analizės būtinumą, kuri atskleistų kaip reglamentavimas įgyvendinamas, ir kaip jis turi būti tobulinamas toliau, kad atitiktų nūdienos realijas, kas ir atskleidžia šio darbo temos aktualumą.

Darbo originalumas atsiskleidžia tuo, kad darbe nagrinėjamas rizikos valdymo mechanizmas, kaip visuma teisės normų, skirtų reguliuoti bankų prisiimamą riziką – rizikos valdymo teisinio mechanizmo detalės ir veikimo principai nagrinėjami analizuojant ne fragmentiškai, o visumoje išskiriant esminius jų bruožus, ir atskleidžiant santykį su kitais elementais. Iki šiol literatūroje pasigendama tokios struktūrinės, ir sisteminės analizės, kadangi darbuose nagrinėjama tik tam tikri šio mechanizmo elementai – licencijavimas, riziką ribojantys normatyvai, arba bankų priežiūra.

Tyrimo tikslas. Šio magistro darbo tikslas yra atlikti komercinio banko rizikos valdymo teisinio mechanizmo sampratos analizę bei suformuoti šios sąvokos sampratos apibrėžtį, atlikti teisės normų, įtvirtintų Bazelio bankų priežiūros komiteto ir Europos sąjungos teisės aktuose, nustatančių komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo gaires, analizę ir pateikti autoriaus vertinimus, nustatyti ar šių tarptautinių teisės aktų nuostatos tinkamai perkeltos į nacionalinę teisę.

Tyrimo uždaviniai. Šio magistro darbo uždaviniai yra:

1. Atlikti rizikos, rizikos valdymo, bei teisinio mechanizmo sąvokų sampratos analizę, bei suformuoti komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo sąvokos sampratą
2. Atlikti Europos sąjungos teisės aktų, Bazelio bankų priežiūros komisijos priimtų Bazelis I ir Bazelis II susitarimų lyginamąją analizę istoriniu aspektu,
3. Išanalizuoti Lietuvos Respublikos nacionalinės teisės aktus, ir palyginti jų atitiktį su Europos sąjungos teisės aktais,
4. Nustatyti, ar bankai Lietuvos Respublikoje tinkamai vadovaujasi komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo nuostatomis ir koks rizikos valdymo mechanizmas egzistuoja banko viduje.

Tyrimo objektas. Šio magistro darbo tyrimo objektas yra teisės normų sistema, reglamentuojanti rizikos valdymą, ir kuri gali būti apibrėžiama kaip rizikos valdymo teisinis mechanizmas, tai yra:

1. Reikalavimai bankams, įtvirtinti teisės aktuose, kuriuos bankai turi atitikti prieš pradėdami veiklą, ir bet kuriuo bankų veiklos laikotarpiu, kurių paskirtis riboti nepatikimų ir negalinčių užtikrinti savo veiklos stabilumo bei, tuo pačiu, ir kitų finansų rinkos dalyvių saugumo, subjektų patekimą į finansų rinką;

2. Riziką ribojantys normatyvai, įtvirtinti teisės aktuose, kurių bankai privalo nuolat laikytis, ir kurie riboja bankų prisiimamą riziką nustatant sąlygas, kurias bankai turi atitikti,

3. Rizika pagrįsta bankų priežiūra, kuri įgyvendina bankų veiklos pradėjimo kontrolę bei riziką ribojančių normatyvų vykdymą.

Tyrimo metodai. Siekiant tinkamai ir analitiškai pažvelgti į nagrinėjamą sritį, darbe taikomi ir derinami įvairūs nagrinėjimo metodai:

Dokumentų analizės metodas bus naudojamas kaip teisės norminių aktų, Europos sąjungos teisės aktų, Bazelio bankų priežiūros komiteto priimtų aktų tyrimo priemonė.

Analizės ir *sintezės* metodai bus naudojami išskiriant bankų rizikos valdymo teisinį mechanizmą iš bendro rizikos valdymo priemonių konteksto.

Lyginimo metodo pagalba bus lyginamas Lietuvoje egzistuojantis rizikos valdymo teisinis mechanizmas, bei Europos sąjungos mastu rizikos valdymo teisiniame mechanizme taikomi reikalavimai, bei Bazelio bankų priežiūros komiteto siūlomi rizikos valdymo modeliai.

Lyginamojo istorinio metodo pagalba bus vertinamas kapitalo pakankamumo normatyvo raida.

Teleologinis metodas bus naudojamas atskleisti bankų priežiūros, kaip esminės riziką ribojančios mechanizmo detalės, paskirtį, bei tikslus.

Apibendrinimo metodas bus neretai taikomas analizuotai medžiagai apibendrinti, bei pateikti autoriaus vertinimą bei pasiūlymus.

Loginis metodas padės aiškintis teisės normų turinį, analizuoti ir susieti informaciją, spręsti iškeltas problemas, formuoti išvadas.

Tyrimo šaltiniai. Nagrinėjant aukščiau minėtas teisės normas darbe analizuojama Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtas susitarimas dėl Naujojo kapitalo pakankamumo, Europos sąjungos teisės aktai, kurie perkelia Bazelio bankų priežiūros komiteto priimtas nuostatas į Europos sąjungos vidaus rinkos erdvę, bei nacionaliniai teisės aktai, kurie įgyvendina Europos sąjungos teisės aktus, ir perkelia komercinių

bankų rizikos valdymo teisinį mechanizmą iš teorinio lygmens į praktinį, taip pat mokslinė praktika šia tema.

Darbo struktūra. Pirmoje šio darbo dalyje aptariama bankų rizikos esmė, komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo esmė ir reikšmė, subjektai ir objektas, iškristalizuojama rizikos valdymo teisinio mechanizmo sąvoka bei šio mechanizmo detalės, ir jo veikimo principai.

Sekančioje darbo dalyje analizuojami tarptautiniai standartai, žinomi kaip Bazelis I ir Bazelis II, kurie lemia tarptautiniu mastu atliekamo rizikos valdymo teisinio mechanizmo gairių susiformavimą, bei Europos sąjungos teisės aktai, o konkrečiai – Naujoji kapitalo pakankamumo direktyva 2006/48/EB, kurios nuostatos įgyvendina Bazelis II susitarimo tezes, bei lemia Europos sąjungos lygmeniu formuojamą rizika pagrįstų reikalavimų bankams bei bankų priežiūrai keliamų reikalavimų reglamentavimą nacionaliniu lygmeniu.

Paskutinėje darbo dalyje analizuojamos sudėtinės komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo dalys, kurios šiuo metu įgyvendintos Lietuvoje:

- tai licencijavimo bei leidimų bankų veiklai suteikimo procedūra,
- riziką ribojančių normatyvų nustatymas,
- bankų priežiūra bei poveikio priemonės,
- rizikos valdymas įgyvendintas konkrečiuose Lietuvos bankuose.

Pagrindinės darbe naudojamos sąvokos

Bankas – sąvoka *bankas* šiame darbe bus naudojama Lietuvos Respublikos bankų įstatyme apibrėžtos *komercinio banko* sampratos prasme.

Kredito įstaiga – šiame darbe naudojama kaip sąvokos *bankas* sinonimas, jeigu nenurodyta kitaip.

Komercinis bankas – Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu, taip pat turi teisę verstis kitų finansinių paslaugų teikimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę.²

Banko licencija (toliau – licencija) – Lietuvos Respublikos bankų įstatymo nustatyta tvarka išduotas leidimas teikti licencines finansines paslaugas.³

Finansinės paslaugos – paslaugos, nurodytos Finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje.

Bankų priežiūra - Lietuvos banko licenciją turinčių kredito įstaigų veiklos priežiūra.

Licencijavimas - prašymų dėl įstatymuose nustatytų licencijų, leidimų, sutikimų išdavimo nagrinėjimas ir sprendimų priėmimas bei kita su tuo susijusi veikla;

Kredito įstaigų inspektavimas - tikrinimas, ar teisingai sudarytos Lietuvos bankui pateiktos finansinės ataskaitos, taip pat kredito įstaigos veiklos bei finansinės būklės (kapitalo, aktyvų kokybės, pelningumo), rizikų (kredito, likvidumo, rinkos, operacinės ir kitų) valdymo bei vadovavimo kredito įstaigai efektyvumo vertinimas;⁴

² Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, Valstybės žinios, 2004-04-15, Nr. 54-1832

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*

I. Komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo samprata

1.1. Rizika bendrąja prasme

Daugybė Lietuvos bei užsienio autorių, nagrinėdami rizikos prigimtį, bei jos požymius pateikia savo sąvoka, kaip jie supranta riziką. Iš esmės šios sąvokos apibrėžimas lemia nagrinėjamų darbų kryptį bei požiūrį, kokių aspektu bus žvelgiama į riziką. Todėl prieš pradėdant kalbėti apie komercinių bankų rizikos valdymo mechanizmą būtina apibrėžti sąvoką „rizika“ bendrąja prasme.

Pateikti šios sąvokos apibrėžtį bandė daugybė ir Lietuvos, ir užsienio autorių. Vieni autoriai teigia, kad rizika - tai sprendimų priėmimo situacija, kurioje galimas tikėtinų rezultatų kintamumas ir egzistuoja galimybė jiems svyruoti⁵, ar kad rizika – tai viskas kas yra susiję su galima nesėkme⁶. Urniežius R. pateikia net keletą apibrėžimų:

- apskritai rizika - tai ryžtas veikti žinant, kad galima tikslo ir nepasiekti,
- rizika - tai nuostolių neapibrėžtumas dėl nepatikimos aplinkos, kadangi niekas tiksliai nežino, kas bus ateityje,
- rizika - tai veiklos sudedamoji dalis, pavojus, jog įmanomi finansinių įsipareigojimų nevykdymai,
- rizika - tai tam tikri nuostoliai, susidarę nepasiekus užsibrėžto tikslo, kai užsibrėžtas tikslas dažniausiai nepasiekiamas dėl prognozuojamo rezultato neapibrėžtumo ir subjektyvumo,
- rizika - pajamų variantiškumas, kuris atsiranda valdant tam tikrą turtą⁷.

G. Kancerevičius pastebi, kad kinų hieroglifas, apibūdinantis „riziką“, susideda iš dviejų dalių, kurių viena simbolizuoja pavojų, o kita - galimybę⁸. Garškienė A. riziką apibūdina kaip neatskiriamą bet kokią žmogaus ūkinės veiklos dalį - „tai įspėjimas apie galimus nuostolius arba įmanomą naudą“⁹ arba kaip veiksmo, įvykio ar atsitikimo neįspėjamumą, dėl kurio galima patirti nuostolių arba gauti naudos.¹⁰

⁵ Martinkus B., Žilinskas V, Ekonomikos pagrindai : vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Kaunas: Technologija, 1997.

⁶ Martinkus B., Žilinskas V, Ekonomikos pagrindai : vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Kaunas: Technologija, 1997.

⁷ Urniežius R. Rizika. Monografija. Vilnius: Mintis, 2001. p. 7.

⁸ Kancerevičius G. "Finansai ir investicijos", Kaunas: Smaltija, 2004;

⁹ Garškienė A. Verslo rizika. - Vilnius:LII, 1997.

¹⁰ Garškienė A. Verslo rizika. - Vilnius:LII, 1997.

J. Albrechtas nagrinėjimą kategoriją suvokia kaip nepageidaujamo, nenumatyto įvykio ar padėties atsiradimą įmonės veikloje bei ūkinės situacijos neapibrėžtumą.

V. Aleknevičienė, išanalizavusi įvairių autorių rizikos ir neapibrėžtumo sąvokas, riziką apibūdina kaip sprendimų situaciją, kurioje egzistuoja faktinių rezultatų nukrypimo nuo prognozuojamų galimybė.¹¹

Galima sutikti ir dar daug kitų rizikos apibrėžimų:

- rizika - tai nežinia ar įvyks įvykis, kuris gali turėti įtakos siekiamiems tikslams¹²;
- rizika - tai pavojaus, nuotolio, žalos ir pan. galimybė arba tikimybė;
- rizika - tai nežinomybė dėl to, ar turtas duos tikėtiną grąžą ar bus patirtas nuostolis;
- rizika - tai tikimybė, jog investicija ar kitas rizikingas sprendimas bus nuostolingas arba neduos laukiamos grąžos¹³;
- rizika - tai investicinės, spekuliacinės ar prekybinės veiklos nepastovumas¹⁴;
- rizika - tai išmatuojama galimybė prarasti arba negauti vertės¹⁵;
- rizika - tai kintamumas, susijęs su laukiamomis pajamomis, ar pelno srautu;
- rizika - pavojus, kad įmonė patirs nuostolių dėl papildomų sąnaudų arba gaus mažiau pajamų nei tikėjosi.

Iš pateiktų finansinių, ekonominių, verslo rizikų apibrėžčių gausos darytina išvada, kad rizikos sąvoka nevienalytė, ir bandant apibūdinti jos sampratą remiamasi gyvenimiška patirtimi, o ne objektyviais elementais.

Kai kurie autoriai teigia, kad rizikos apibrėžti iš vis neįmanoma, tačiau galima išskirti tam tikrus elementus, kurie vienokiu ar kitokiu pavidalu egzistuoja visose sąvokose. Visų pirma tai – tikimybė, kad gauti rezultatai neatitiks lūkesčių – bus patirti nuostoliai, negautos pajamos, patirta žala.

Tačiau rizikos negalima sutapatinti su neapibrėžtumu (uncertainty), kai visiškai nėra suvokimo apie galimybes - tada nėra laukiamo rezultato bei pasekmių neatitikimo. Todėl kitas elementas, kurį galima išskirti atlikus pateiktų sąvokų analizę – suvokimas apie galimas pasekmes. Todėl riziką autoriaus nuomone geriausia galėtų apibrėžti tikimybės gauti vieną rezultatą ir tikimybės gauti kitą rezultatą santykis. Dauguma autorių

¹¹ Aleknevičienė V., Žaltauskienė N. Investicijų rizika ir ją sąlygojantys veiksniai, Vagos: mokslo darbai. Vilnius: LŽŪU leidybos centras, 2003.

¹² Vidaus auditorių institutas [interaktyvus]. 2008 m., [žiūrėta 2008 m. balandžio 15 d.] Prieiga per internetą: <www.theiia.org>

¹³ Reuters Glossary, [interaktyvus]. 2008 m., [žiūrėta 2008 m. balandžio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://glossary.reuters.com>>

¹⁴ Barkley's Comprehensive Financial Glossary, [interaktyvus]. 2008 m., [žiūrėta 2008 m. balandžio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.oasismanagement.com/glossary/>>

¹⁵ Friedman J.P., Barnhill S. S. et al. Dictionary of business terms, Hauppauge, N.Y.:Barron. 2003, Edition: 3rd ed., 7th print

riziką sieja su nuostoliais ar praradimu, tačiau vienas ar kitas rezultatas tikrai nereiškia nuostolių, tai daugiau rizikos pasekmė, kuri kitu kontekstu gali būti pelnas (rizika gali būti apibrėžta kaip tikimybės pralaimėti ir tikimybės laimėti santykis, nors galutinio rezultato gali būti ir daugiau variantų – tikimybė nepralošti).

Akivaizdu, kad dauguma terminų, nurodytu aukščiau nėra susiję su teisiniu rizikos vertinimu, todėl jų naudojimas šio darbo kontekste būtų neteisingas, tačiau tarpdisciplininis rizikos termino paplitimas bei naudojimas neleidžia šio termino naudoti atskirai nuo bendro suvokimo – teisinis terminas privalo atitikti bendrus rizikai keliamus kriterijus.

1.2. Rizikos sąvokos įtvirtinimas Lietuvos Respublikos teisės aktuose

Kaip jau aptarta aukščiau, rizika įvairių autorių suprantama skirtingai. Pažymėtina, kad teisės aktuose rizika irgi apibrėžiama skirtingai, arba išvis nepateikiama jos sąvokos. Štai sąvoka „rizika“ Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse¹⁶ pavartota daugiau nei dešimtyje straipsnių, tačiau nei viename nėra nurodyta, koks yra šios analizuojamos kategorijos turinys. Šiame teisės akte įtvirtintos turto atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizikos, rizikos sutarčių rūšies sąvokos visiškai neapertos, todėl gali būti vertinamos įvairiapusiškai,

Lietuvos Respublikos draudimo įstatyme¹⁷ pateikta tik „draudimo rizikos“ samprata, nurodant, jog šis terminas reiškia tikėtiną pavojų, gresiantį draudimo objektui. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų¹⁸ įstatyme įvardinta tik sisteminė rizika kaip tikimybė, kad vienos finansų maklerio įmonės, kredito įstaigos ar investuotojo nemokumas turės neigiamos įtakos daugelio finansų maklerio įmonių, kredito įstaigų ar investuotojų interesams.

Kituose teisės aktuose taipgi vyrauja panaši tendencija. Štai Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatyme¹⁹ nurodytos nestandartinių išvestinių finansinių priemonių rizika, investicinių priemonių portfelio rizika, kolektyvinio investavimo subjekto rizika, sandorio šalies rizika, tačiau, kokių kontekstu ir kaip turėtų būti vertinami šie terminai, nėra aišku. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262

¹⁷ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 2003-10-08, Nr. 94-4246

¹⁸ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas, Valstybės žinios, 2007-02-08, Nr. 17-627

¹⁹ Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas. Valstybės žinios, 2003-07-25, Nr. 74-3424

vėlgi nenurodo rizikos apibrėžimo, tik pateikia sandorių, turinčių galimos rizikos požymių, sąrašą.²⁰

Lietuvos Respublikos bankų įstatymas numato,²¹ kad komercinis bankas – Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ir kitų gražintinių lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu, taip pat turi teisę verstis kitų finansinių paslaugų teikimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę, tačiau šiame įstatyme rizikos sąvoka nepateikta.

Tokia situacija paaiškintina nebent tuo, kad ekonominiams, finansiniams, komerciniams bei teisiniams santykiams besiplėtojant įstatymiškai įtvirtinus sąvokas reglamentavimas taptų statiškas. Ko gero dėl šios priežasties aukščiau minėtame Lietuvos bankų įstatyme, neapibrėžtos sąvokos dažnai paaiškinamos poįstatyminiuose Lietuvos banko valdybos nutarimuose. Tačiau vis gi net šios vienos institucijos aktuose tos pačios sąvokos dažnai nesutampa.

Štai likvidumo rizika Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendruosiuose nuostatuose²² apibrėžiama kaip tikimybė, kad dėl pinigų srautų nesubalansuotumo gali sutrikti banko atsiskaitymai, tuo tarpu Lietuvos banko valdybos nutarime Dėl mokėjimo sistemos LITAS-RLS ir mažmeninių mokėjimų sistemos LITAS-MMS²³ likvidumo rizika – rizika, kad sistemos LITAS-RLS dalyvis dėl lėšų stokos negalės sistemoje LITAS-RLS nustatytu laiku įvykdyti savo finansinių įsipareigojimų, tačiau juos galės įvykdyti vėliau..

Kredito rizika Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendruosiuose nuostatuose²⁴ - rizika dėl sandorio šalies nesugebėjimo atsiskaityti sutartyje nustatyta tvarka, tuo tarpu Lietuvos banko valdybos nutarime Dėl mokėjimo sistemos LITAS-RLS ir mažmeninių mokėjimų sistemos LITAS-MMS²⁵ kredito rizika - rizika, kad sistemos LITAS-RLS dalyvis nei nustatytu laiku, nei vėliau negalės sistemoje LITAS-RLS visiškai įvykdyti savo finansinių įsipareigojimų, o Lietuvos banko valdybos nutarime Dėl kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklių²⁶ kredito rizika - rizika dėl sandorio šalies nesugebėjimo atsiskaityti sutartyje nustatyta tvarka.

²⁰ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891

²¹ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas Valstybės žinios, 2004-04-15, Nr. 54-1832

²² Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendrųjų nuostatų patvirtinimo Nr. 133. Valstybės žinios, 2007-10-23, Nr. 109-4486

²³ Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl mokėjimo sistemos LITAS-RLS ir mažmeninių mokėjimų sistemos LITAS-MMS Nr. 173. Valstybės žinios, 2007-01-11, Nr. 4-207

²⁴ Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendrųjų nuostatų patvirtinimo Nr. 133. Valstybės žinios, 2007-10-23, Nr. 109-4486

²⁵ Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl mokėjimo sistemos LITAS-RLS ir mažmeninių mokėjimų sistemos LITAS-MMS Nr. 173. Valstybės žinios, 2007-01-11, Nr. 4-207

²⁶ Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų Nr. 138. Valstybės žinios, 2006, Nr. 142-5442

Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendruosiuose nuostatuose²⁷ operacinė rizika - rizika patirti nuostolių dėl netinkamų ar neįgyvendintų vidaus procesų, darbuotojų ir sistemų veiklos netikslumų ar dėl išorės įvykių įtakos, tuo tarpu Lietuvos banko valdybos nutarime Dėl mokėjimo sistemos LITAS-RLS ir mažmeninių mokėjimų sistemos LITAS-MMS²⁸ operacinė rizika – rizika, kad dėl netinkamų arba neįgyvendintų vidaus kontrolės procesų, darbuotojų klaidų ir (arba) neteisėtų veiksmų, informacinių sistemų veiklos sutrikimų arba dėl išorės įvykių įtakos gali atsirasti arba padidėti kredito arba likvidumo rizika, o Lietuvos banko valdybos nutarime Dėl operacinės rizikos valdymo banke bendrųjų nuostatų²⁹ operacinė rizika - rizika patirti nuostolių netinkamų arba neįgyvendintų vidaus kontrolės procesų, darbuotojų klaidų ir (ar) neteisėtų veiksmų bei informacinių sistemų veiklos sutrikimų arba dėl išorės įvykių įtakos.

Šie keli pavyzdžiai tik patvirtina ir parodo, kaip rizikos sąvoka vos ne kiekvienu konkrečiu atveju apibrėžiama naudojant skirtingus elementus, skirtingus terminus bei sąvokas. Turint omenyje, kad tokie neatitikimai, apibrėžiant skirtingas rizikos rūšis, jas klasifikuojant yra galimi, tačiau apibrėžiant vienu ar net tapatias sąvokas tokia praktika turėtų būti vengta.

Turint omenyje tai, kad šios sąvokos įstatymų lygmeniu neapibrėžtos, poįstatyminių aktų gausa bei sąvokų nevienareikšmiškumas gali sukelti teisės normų koliziją - vienuose teisės aktuose išvis neapibrėžiant sąvokų, o kituose teisės aktuose sąvokas apibrėžiant skirtingai pažeidžiamas teisės, kaip teisės normų *sistemas* principas, kurioje teisės normos negali prieštarauti viena kitai, o turi būti aiškinamos ir taikomos kartu. Šie neatitikimai suponuoja teisinės analizės, bei darbo kryptį išgryninant šias sąvokas, idant nekiltų nesusipratimų.

Autorius, remdamasis aukščiau išdėstytu bendroju rizikos apibrėžimu siūlo riziką teisine prasme suformuluoti sekančiai: „Rizika – tai neatitikimo tarp tikslo, kurio siekta, ir gauto rezultato galimybė“ Laikantis šio bendro termino apibrėžiant kitas rizikas teisės aktuose būtų išvengta painumo ir dviprasmybių.

1.3. Komerinių bankų rizikos valdymo teisinis mechanizmas

²⁷ Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendrųjų nuostatų patvirtinimo Nr. 133. Valstybės žinios, 2007-10-23, Nr. 109-4486

²⁸ Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl mokėjimo sistemos LITAS-RLS ir mažmeninių mokėjimų sistemos LITAS-MMS Nr. 173. Valstybės žinios, 2007-01-11, Nr. 4-207

²⁹ Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl operacinės rizikos valdymo banke bendrųjų nuostatų Nr. 74, Valstybės žinios, 2003-08-06, Nr. 77-3568

Rizikos valdymas vėlgi suprantamas įvairiai ir šio termino turinys priklauso nuo konteksto, kuriame jis nagrinėjamas. Ekonominiu požiūriu rizikos valdymas apima rizikos analizę, rizikos priežiūrą, rizikos priėmimą ir informavimą apie riziką. V. Valvonis rizikos valdymą apibūdina kaip “rizikos nustatymą, rizikos ir bendro jos lygio vertinimą, finansinių ir kitų priemonių taikymo, įvairių kontrolės priemonių ir procedūrų taikymą, rizikos stebėjimą, siekiant padidinti pagal riziką įvertintą pelną, taip pat banko valdymo organų informavimą”³⁰. Taip pat sutinkami apibrėžimai: rizikos valdymas - tai toks procesas, kai identifikuojamos, įvertinamos, stebimos ir kontroliuojamos visos patiriamos rizikos³¹, rizikos valdymas - tai priemonė, kuria naudojantis galima apsidrausti nuo to, kad bus suardyti ateities planai.

Kaip šis terminas apibūdinamas teisėje? Galima pastebėti, kad dauguma darbų šia tema yra draudimo teisės dalykas – tą nulemia rizikos ir galimų nuostolių sąryšis – apsidraudžiant siekiama išvengti galimų padarinių, kurie netenkina. Todėl rizikos valdymo paslaugos, teikiamos draudimo bendrovių, orientuotos viena kryptimi – rizikos valdymas – tai nuostolių minimizavimas.

Visgi, jau minėta, rizika siejama ne tik su neigiamomis pasekmėmis, bet ir su galimu pelnu. Todėl, autoriaus nuomone, terminas „rizikos valdymas“ turėtų neapsiriboti nuostolių minimizavimu. Juk valdymas – tai įvykių nukreipimas sau norima linkme. Atsižvelgiant į tai, rizikos valdymas turėtų apimti ne tik apsidraudimą nuo nuostolių, bet ir efektingą rizikos įvertinimą, prisiėmimą bei užtikrinimą, kad esant priimtinam rizikos lygiui pelnas bus atitinkamai didžiausias. Todėl, nagrinėjant rizikos valdymą, svarbu atsakyti į klausimą, ne tik kaip sumažinti galimą riziką, bet ir kaip padidinti riziką, kad gauti rezultatai būtų geresni negu tikėtasi.

Reziumuojant, autoriaus nuomone, rizikos valdymas, kaip teisinė kategorija nuo ekonominio apibrėžimo neturėtų skirtis ir turėtų apimti priemones, veiksmus bei procesus, įskaitant, bet neapsiribojant rizikos identifikavimu, įvertinimu, sprendimų priėmimu bei rizikos stebėseną, kurie nukreipti į rizikos laipsnio didinimą ar mažinimą sau naudinga linkme.

Visos šios priemonės, procesai ir procedūros sudarytų rizikos valdymo mechanizmą. Mechanizmas – tai procesas, technika ar sistema, skirta pasiekti rezultatui. Jis pasiekiamas esant tam tikroms aplinkybėms, tam tikru momentu atlikus tam tikrus veiksmus, sąveikaujant tam tikriems elementams, jiems keičiantis informacija. Rizikos

³⁰ Valvonis V. Vidaus kontrolės organizavimas bankuose. Vilnius:Pinigų studijos, Nr. 4, 2001, p. 79 – 80

³¹ Reivytyienė I, Rizikos valdymas, Vilnius, 2007.

valdymo mechanizmas užtikrina, kad rizika bus tinkamai įvertinta, bus laiku nustatyta ir bus imtasi priemonių užkirsti kelią nepageidaujamiems padariniams.

Štai rizikos valdymo mechanizmas, pasak audito bendrovės „Pricewaterhouse Coopers“, yra praktinių metodikų rinkinys, kurių paskirtis – padėti pasinaudoti nežinomybės teikiamomis galimybėmis visiškai aiškiai suvokiant šių galimybių riziką, tai yra formalus rizikos identifikavimas, rizikos vertinimas, iš anksto sutartas reagavimas į riziką, rizikos kontrolės priemonės, rizikos priežiūros priemonės, atitikties norminimo procedūros.³²

Pasak kitos audito bendrovės, „Ernst & Young“, specialistų, rizikos valdymo mechanizmas, tai rizikos strategija, kuri derinama su visa įmonės veiklos strategija; rizikos valdymo procedūros, kurios yra reikalingos įvairiose įmonės vietose kylančiai rizikai valdyti; organizacijos kultūra ir gebėjimai; rizikos valdymo mechanizmo veikimui užtikrinti reikalingos technologijos; atskiruose padaliniuose diegiamos rizikos valdymo funkcijos; bendrieji organizacijos valdymo reikalavimai.³³

Autoriaus nuomone, rizikos valdymo teisinis mechanizmas – tai šių mechanizmų sudėtinė dalis. Teisinis mechanizmas turėtų būti suprantamas kaip teisės normų, reguliuojančių tam tikrą visuomeninių santykių grupę, visuma. Pagrindinis rizikos valdymo teisinio mechanizmo elementas – teisės normų sistema, kuri lemia rizikos valdymo gaires bei rėmus, kuri identifikuoja rizikas, nustato procedūras, kaip jos turi būti įvertinamos, nustato taisykles, kaip prižiūrėti rizikos valdymą. Rizikos valdymo teisinio mechanizmo pagrindinis tikslas – užtikrinti, kad rizika būtų valdoma taip, jog tikimybė, kad bus pasiekti norimi rezultatai, būtų kuo didesnė, negu tikimybė, kad bus gauti rezultatai, kurių vengiama.

Bet kuri diskusija apie rizikos valdymą banke turi prasidėti nuo supratimo, jog bankai veikia tam, kad prisiimtų riziką. Bankų pagrindinė veikla yra – rizikos prisiėmimas,³⁴ o kai kurie autoriai bankų veiklą ir jų funkcijas sutapatina su rizikos valdymu³⁵.

Bankas, kaip ir bet kuri kita veikianti institucija, savo veikloje susiduria su įvairių rūšių rizika. Bankų veiklos rizika gali būti skirstoma pagal įvairius kriterijus, kas lemia įvairių autorių skirtingą bankų veiklos rizikos klasifikavimą, nors toks rizikos

³² Kaminskas D. Pavojų žengimo menas – rizika, Reklamos ir marketingo idėjos [interaktyvus]. 2005 08 10 [žiūrėta 2008 04 15] prieiga per internetą: <<http://plunksna.puslapiai.lt/s-risk.htm>>

³³ *Ibid.*

³⁴ V. Vaškėlaitis „Pinigai: Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika“ 2003, Vilnius

³⁵ Bessis J. Risk Management in Banking. Chichester: John Wiley and Sons, 2002.

klasifikavimas yra galimas tik teoriniu požiūriu, nes viena rizika dažniausiai būna nulemta kitos rizikos.

Banko, kaip specializuotos finansinės institucijos, pareiga profesinėje veikloje elgtis apdairiai ir rūpestingai apima bendrąją banko pareigą garantuoti šios veiklos patikimumą, efektyvumą ir saugumą. Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 2 straipsnio 1 dalis nurodo, kad komercinis bankas – Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu, taip pat turi teisę verstis kitų finansinių paslaugų teikimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę.

Rizikos ir atsakomybės prisiėmimas reiškia banko pareigą užtikrinti pakankamą savo vykdomos veiklos patikimumą, efektyvumą ir saugumą tam, kad žala (nuostoliai) neatsirastų.³⁶ Visa komercinių bankų veikla pagrįsta rizika, todėl veiksmingas, efektingas ir efektyvus rizikos valdymo mechanizmas yra esminė komercinių bankų veiklos prielaida.³⁷

Komercinių bankų rizikos valdymo teisinis mechanizmas, autoriaus nuomone, yra efektyvaus rizikos valdymo banke pagrindas, kuris nubrėžia gaires, kaip turi būti vykdomi rizikos nustatymo procesai, kokie metodai turi būti taikomi, norint tinkamai įvertinti prisiimamą riziką. Komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo pagrindinės detalės – tai teisės normos, kuriose įtvirtinti:

1. reikalavimai bankams, įtvirtinti teisės aktuose, kuriuos bankai turi atitikti prieš pradėdami veiklą, ir bet kuriuo bankų veiklos laikotarpiu, kurių paskirtis riboti nepatikimų ir negalinčių užtikrinti savo veiklos stabilumo bei, tuo pačiu, ir kitų finansų rinkos dalyvių saugumo, subjektų patekimą į finansų rinką;

2. riziką ribojantys normatyvai, įtvirtinti teisės aktuose, kurių bankai privalo nuolat laikytis, ir kurie riboja bankų prisiimamą riziką nustatant sąlygas, kurias bankai turi atitikti,

3. rizika pagrįsta bankų priežiūra, kuri įgyvendina bankų veiklos pradėjimo kontrolę bei riziką ribojančių normatyvų vykdymą.

³⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 20 d. nutartis c.b. Ž. Šapalas v. Akcinė bendrovė "Lietuvos taupomasis bankas" – Nr. 3K-3-390/2002 m., bylų kategorija 39.2.1; 39.2.3; 39.3; 60; 94.2)

³⁷ Remarks by Mr Ben S Bernanke, Chairman of the Board of Governors of the US Federal Reserve System, at the Stonier Graduate School of Banking, Washington, DC, 12 June 2006.

II. Tarptautinės komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo gairės

2.1. Riziką ribojantys normatyvai

Kuriantis pirmiesiems bankams, didžiausios jų įsteigimo kliūtys buvo ne ekonominės, o politinės. Valstybės dar nebuvo prisiėmusios bankų priežiūros funkcijų, todėl, gavus valdžios leidimą, bankams nereikėjo vykdyti beveik jokių rizikos ribojimo reikalavimų.

Vėliau, bankams stambėjant ir pradėjus suprasti, kad jų stabilumas labai svarbus visai valstybei, pamažu imta griežčiau reglamentuoti jų steigimą ir veiklą. Pirmasis mėginimas apriboti bankų mokumo riziką buvo minimalaus kapitalo reikalavimai, išreikšti absoliučiomis pinigų sumomis. Pavyzdžiui, JAV toks reikalavimas atsirado 1863 m. priėmus Bankininkystės įstatymą.³⁸

Po minimalaus kapitalo reikalavimų rodiklio pradėtas skaičiuoti visų indėlių ir kapitalo santykis. Vėliau atsirado papildomas apribojimas - minimalus kapitalo ir turto santykis.

1974 m. bankrutavęs nedidelis Kelno bankas Bankhaus Herstatt, dar po keturių mėnesių bankrutavęs didelis Niujorko bankas Franklin National Bank, kurio aktyvai sudarė 3,6 mlrd. JAV dolerių padarė daug nuostolių kitiems bankams. Svarbiausia yra tai, kad šių bankų bankrotai išryškino tarptautinės bankų sistemos pažeidžiamumą, parodė, kad "tarptautinė bankų sistema yra tiek tvirta, kiek tvirtas yra jos silpniausias narys".³⁹

Įvairių valstybių bankų priežiūros institucijoms supratęs, jog išvengti tokių globalių sukrėtimų galima tik glaudžiai bendradarbiaujant tarptautiniu mastu, 1974 m. sukurtas Bazelio bankų priežiūros komitetas. Į jo sudėtį įėjo G-10 grupės šalių ir Liuksemburgo atstovai.

Bazelis I

Vienas iš svarbiausių ir didžiausią įtaką tarptautinei bankininkystei turėjusių šio komiteto parengtų dokumentų yra 1988 m. liepos mėn. priimtas Bazelio "Susitarimas dėl

³⁸ Čiapas L. Bankų kapitalo pakankamumo reguliavimo raida. Pinigų studijos, Vilnius:1999 m., p. 5-20

³⁹ Financial Services at the Crossroads: Capital Regulation in the Twenty First, New York:Federal Bank of New York, 1998

kapitalo⁴⁰ " - Jame buvo nustatyti minimalūs kapitalo pakankamumo reikalavimai tarptautiniams bankams. Pirmiausia griežtai apibrėžti kapitalo straipsniai priežiūros tikslais. Kapitalas buvo suskirstytas į pirmojo ir antrojo lygio kapitalą.

Pirmojo lygio kapitalui priskiriami stabiliausi, praktiškai neliečiami, aiškiai balanse išskiriami straipsniai, kurie bet kuriuo momentu gali būti panaudoti nuostoliams amortizuoti - tai akcinis kapitalas ir atskleisti rezervai, sudaryti nenumatytiems nuostoliams amortizuoti. 1998 m. spalio mėn. Bazelio komitetas išleido pranešimą,⁴¹ kuriame yra išsamiau išvardyti pirmojo lygio kapitalo priemonių požymiai

Antrojo lygio kapitalas nėra toks pastovus, už kai kuriuos jo straipsnius reikia mokėti fiksuotas išmokas (pvz., subordinuotos paskolos), todėl pagal konservatyvumo principą jam taikoma nemažai įvairių apribojimų. Nors banko saugumo aspektu toks kapitalas yra mažiau naudingas, tačiau bankui jis yra puiki priemonė, užtikrinanti galimybę lanksčiai reaguoti į kapitalo poreikio pokyčius.

Bazelis I buvo skirtas suvienodinti sąlygas tarptautiniams bankams, tačiau jame nurodyti kapitalo pakankamumo reikalavimai kredito rizikai, bei metodai kaip pakankamumą apskaičiuoti, buvo taip pat buvo taikomi beveik visuose nacionaliniuose bankuose.

1996 m. ir 2001m. priėmus Bazelis I pakeitimus⁴², kapitalo pakankamumo reikalavimai tapo efektyvesni, liberalesni, bei leido bankams patiems vertinti riziką naudojant vidinius rizikos vertinimo modelius, kas leido bankams patiems sėkmingai įgyvendinti efektingesnę jų kapitalo panaudojimą.⁴³

Bazelis II

1999 m. Bazelio komitetas, reaguodamas į vis sudėtingesnes bankines rizikas ir rinkos inovacijas, pasireiškiančias banko paskolų pavertimu vertybiniais popieriais ir kredito išvestinių vertybinių popierių paplitimu, priėmė naują konsultacinį dokumentą, kuris tapo naujomis kapitalo pakankamumo gairėmis - 2004 m. Bazelio bankų priežiūros komiteto

⁴⁰ International convergence of capital measurement and capital standards (July 1988, updated to April 1998) [interaktyvus] 1988 [žiūrėta: 2008 04 01] Prieiga per Internetą: <<http://www.bis.org/publ/bcbsc111.pdf>>

⁴¹ Update on work on a New Capital Adequacy, [interaktyvus] 1998 [žiūrėta: 2008 04 01] Prieiga per Internetą: <http://www.bis.org/publ/bcbs_n11.pdf>

⁴² Čiapas L. Bankų kapitalo pakankamumo reguliavimo raida, Pinigų studijos, Vilnius:1999 m., p. 5-20

⁴³ Santomero, A. Commercial Bank Risk Management: an Analysis of the Process, The Wharton Financial Institutions Center, 1998

priimtas naujasis Bazelio susitarimas⁴⁴ (toliau – Bazelis II) kuris parengtas naudojant trijų ramsčių sistemą, kurią sudaro minimalūs kapitalo pakankamumo reikalavimai, bankų priežiūra, bei rinkos disciplina, kuri apibūdina, kokią informaciją bankai privalo pavišinti, norint užtikrinti tinkamą bankų priežiūrą bei finansų rinkos stabilumą.⁴⁵

Pagrindinis šio susitarimo tikslas – sukurti tarptautinius standartus, kuriuos galėtų naudoti bankų priežiūros institucijos, kuriant kapitalo pakankamumo apskaičiavimo taisykles, kurios padėtų užtikrinti tinkamą pasirengimą galimiems nuostoliams vykdant banko veiklą. Kapitalo pakankamumas pagal šį susitarimą turi būti apskaičiuojamas atsižvelgiant į konkrečios rizikos laipsnį – paprastai tariant, bankui priimant sprendimus prisiimti didesnio laipsnio riziką, kapitalas, reikalingas padengti šiai rizikai turėtų būti didesnis, bei bankui prisiimant mažo laipsnio riziką, kapitalo poreikis mažesnis.

Šiuo dokumentu ne tik toliau mėginama metodiškai šalinti 1988 m. susitarimo trūkumus, bet ir iš esmės pripažįstama, kad vienas rodiklis dar negali parodyti ir, matyt, netolimoje ateityje neatskleis visos institucijos finansinio tvirtumo (rizikingumo).⁴⁶

Pirmasis ramstis Naujajame kapitalo susitarime Bazelis II iš esmės liko nepakeistas kaip ir principai, kurie apibrėžia banko kapitalą – jis apibrėžia kaip turėtų būti apskaičiuojami kapitalo reikalavimai trijų pagrindinių rizikų, turinčių didžiausią reikšmę bankų veiklai: kredito, rinkos bei operacinė riziką.⁴⁷

Kitos bankų veiklos rizikos šiame ramstyje nėra apskaičiuojamos, bei vertinamos, kadangi manoma, kad jos neturi lemiamos įtakos kapitalo pakankamumui. Kredito rizika pagal Bazelis II turėtų būti skaičiuojama vienu iš pasiūlytu trijų metodų:

- standartizuotas metodas,
- vidaus reitingais pagrįstas metodas,
- pažangus vidaus reitingais pagrįstas metodas.

Tuo tarpu operacinė rizika apskaičiuojama baziniu indikatorių metodu (BIA), standartizuotu metodu (STA) arba pažangiuoju matavimų metodu (AMA). Rinkos rizika pagal Bazelio II reikalavimus rekomenduojama apskaičiuoti pagal rizikos vertės (VaR) metodą.⁴⁸

⁴⁴ International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework [interaktyvus] 2004, prieiga per Internetą: <<http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>>

⁴⁵ Committee of European Banking Supervisors. Guidelines on the Implementation, Validation and Review of Advanced Measurement (AMA) and Internal Ratings Based (IRB) Approaches. 2005.

⁴⁶ International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework [interaktyvus] 2004, prieiga per Internetą: <<http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>>.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

Bazelis II susitarime iš esmės atnaujinta kredito rizikos sąvoka. Be to priimta keletas esminių pataisų, kurias galima suskirstyti į 4 grupes:

- kai kurių straipsnių rizikos įvertinimo svorių pakeitimas;
- išorinių kredito reitingų ar vidinių bankų reitingų (modelių) taikymas;
- palankesnis kredito rizikos mažinimo priemonių traktavimas;
- kitų rizikų (rinkos, palūkanų normos, operacinės ir reputacijos rizikos)

vertinimas.

Kredito reitingų naudojimas priežiūros tikslais beveik eliminuoja vieną iš pagrindinių 1988 m. susitarimo trūkumų, kai, nustatant tam tikrai kontrahentų kategorijai taikomus rizikos įvertinimo svorius, nebūdavo atsižvelgiama į atskirų subjektų kreditingumą. Vertinant kapitalą pagal Bazelis I reikalavimus, nebūdavo atsižvelgiama į konkretaus subjekto reitingus, nes ir naujai įsteigta įmonė, ir didelis koncernas galėdavo būti priskirti tai pačiai kategorijai⁴⁹.

Taip pat pripažįstama, jog priežiūros tikslais būtina įvertinti kitas rizikos rūšis, pirmiausia bankinės knygos palūkanų normos, operacinę, teisinę ir reputacijos riziką. Operacinę ir kitas rizikos rūšis, jų valdymą reikėtų vertinti atsižvelgiant į vidaus kontrolės adekvatumą kiekviename banke.

Antrasis naujųjų gairių principas - priežiūros peržiūros procesas - reiškia, kad priežiūros institucijos iš bankų gali reikalauti ne tik, kad būtų vykdomas tik minimalus normatyvas, neretai didesnis, kuris atitiktų institucijos bendrą rizikos profilį, bet ir kiti riziką ribojantys normatyvai.

Be to, bankų priežiūros institucijos privalo reikalauti iš bankų turėti adekvačias rizikos įvertinimo procedūras ir sistemas, reikiamo kapitalo lygio palaikymo strategijas, stengtis kuo anksčiau reaguoti į galimą kapitalo nepakankamumą ateityje.

Antrasis ramstis, skirtas pirmajame ramstyje nurodytų reikalavimų įgyvendinimo priežiūrai, suteikia bankų priežiūrai naujų galimybių bei įrankių, skirtų prižiūrėti, kaip bankai vertina riziką pagal pirmajame ramstyje nustatytus metodus, bei kartu nustato gaires, kaip turėtų būti vertinamos kitos rizikų rūšys, su kuriomis susiduria bankai savo veikloje: sisteminė rizika, koncentracijos rizika, strateginė rizika, reputacijos rizika, likvidumo rizika, teisinė rizika bei kitos, kurias Bazelis II apibrėžia kaip „likusi rizika“ (angl. residual risk). Šių rizikų nustatymas bei vertinimas iš esmės paliekamas priežiūros institucijos kompetencijai.

Trečiasis ramstis skirtas apibrėžti, kokią informaciją bankai turėtų atskleisti, kad

⁴⁹ Čiapas L. Bankų kapitalo pakankamumo reguliavimo raida, Pinigų studijos, Vilnius:1999 m., p. 5-20

kiti rinkos dalyviai galėtų priimti sprendimus, bei prognozuoti savo veiksmus. Trečiasis ramstis - veiksmingas rinkos drausmės taikymas - iš esmės reiškia didesnę bankų veiklos skaidrumo užtikrinimą, reikalaujant iš jų teikti rinkai daugiau informacijos apie savo pirmojo, antrojo ir trečiojo lygių kapitalą, kiekybinę ir kokybinę informaciją apie prisiimamą riziką.

Šio susitarimo nuostatos iš esmės perkeltos į 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo⁵⁰. Bazelis II susitarime ir 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo numatytas minimalus kapitalo ir pagal riziką pakoreguotų aktyvų ir nebalansinių straipsnių santykis - 8 procentai. Toks santykis buvo nustatytas be ypatingų tyrimų, atsižvelgus į vidutinę to meto bankų kapitalizaciją. Turint omenyje bankų veiklos specifiką, jų veiklos sąlygų skirtumus, ir net šalies riziką, autoriaus nuomone, šis reikalavimas turėtų būti nurodytas ne konkrečiu skaičiumi, o mechanizmu, kuris leistų apskaičiuoti šį rodiklį kiekvienam bankui.

2.2. Bankų veiklai taikomi reikalavimai

Kuriant vidinę rinką Europos bendrijos mastu, Europos sąjungos teisės aktai, skirti reglamentuoti bankų veiklą, užtikrina, kad bankų veikla būtų vykdoma skaidriai bei drausmingai. Tokį reglamentavimą suponuoja tai, kad bankai, kaip svarbus sisteminės rizikos šaltinis, savo veiklą grįstų sprendimais, kurie yra pasverti bei įvertinti. Didėjant bankų konsolidacijai, bei tarptautiniam bankų vaidmeniui, Europos sąjungos teisės aktų būtinumas reglamentuojant šią sritį būtinas, norint suteikti bankams lygias galimybes konkuruoti su tarptautiniais bankais, bei kuriant bendrą vidaus rinką – sumažinti reglamentavimo skirtumus tarp valstybių narių.

Kaip jau minėta, Bazelis II⁵¹ buvo didelis žingsnis į priekį, kuriant vis naujas rizikos valdymo priemones bei tobulinant egzistuojančias. Šiame susitarime identifikuotos naujos rizikų rūšys, metodai šioms rizikoms nustatyti, apskaičiuoti ir įvertinti, bei bankų priežiūros funkcijos atliekant rizikos valdymo teisinio mechanizmo įgyvendinimą. Visos šios nuostatos iš esmės perkeltos į 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir

⁵⁰ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, OL L 177, 2006 6 30, p. 1.

⁵¹ International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework [interaktyvus] 2004, prieiga per Internetą: <<http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>>

vykdymo, (toliau darbe gali būti apibrėžiama kaip „Direktyva“)⁵², kuri taip pat išdėstė nauja redakcija 2000 m. kovo 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/12/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo.⁵³

Ši direktyva, be Bazelio bankų priežiūros komiteto priimtame susitarime nurodytų gairių reglamentuoja ir kitą svarbų komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo dėmenį – bankų veiklos licencijavimą, kaip riziką ribojančią priemonę.

Leidimas bankui vykdyti veiklą – tai procedūra, kurios pagrindu iš finansų rinkos eliminuojami nepasiruošę priimti rizikos subjektai, taipgi subjektai, kurie yra nepatikimi, ar kurie trukdytų atlikti bankų priežiūros institucijos funkcijas. 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo⁵⁴ (toliau - Direktyva) nustatomi pagrindiniai, kertiniai reikalavimai bankų licencijavimo procedūrai, kuri šiame teisės akte įvardijama leidimų veiklai institutu.

Reikalavimai šiam leidimui gauti nustatomi valstybių narių nuožiūra, tačiau jie negali prieštarauti direktyvoje nustatytiems reikalavimams. Leidimų procedūra negali būti pagrįsta rinkos ekonomikos poreikių tenkinimu, kas suponuoja objektyvaus vertinimo reikalavimą, perkeltiant šios direktyvos nuostatas į nacionalinę teisę.

Šio instituto reglamentavimo instrumentu Europos sąjungos mastu pasirinkta direktyvos forma neatsitiktinai, kadangi šį priemonę nubrėžia tik gaires, bendras visoms valstybėms narėms. Tai leidžia nacionaliniu lygiu teisės normas perkelti atsižvelgiant į kiekvienos valstybės narės ekonomines, teisines ypatybes, kas suteikia direktyvos įgyvendinimui daugiau lankstumo. Ši direktyva įgyvendinama remiantis Lamfalussy proceso nuostatomis, kuris vėlgi užtikrina efektyvaus teisinio mechanizmo sukūrimą.⁵⁵ Toliau darbe nagrinėjami reikalavimai.

⁵² Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, OL L 177, 2006 6 30, p. 1.

⁵³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/12/EB direktyva dėl kredito įstaigų steigimosi ir veiklos OL L 126, 2000 5 26, p. 1.

⁵⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, OL L 177, 2006 6 30, p. 1.

⁵⁵ Lamfalussy proceso tikslas – teisėkūros procesui suteikti daugiau lankstumo, kad būtų galima geriau reaguoti į technologinius ir rinkos pokyčius bei sudaryti sąlygas konvergencijai vykdant nacionalinės priežiūros veiklą. Iš pradžių jis buvo skirtas vertybinių popierių sektoriui, o vėliau pradėtas taikyti bankų ir draudimo sektoriams; atitinkamai buvo atnaujinami ir plečiami Tarpinstitucinės stebėsenos grupės įgaliojimai. Lamfalussy procesą sudaro keturi lygiai, iš kurių kiekvienas skirtas konkrečiam įgyvendinimo etapui. Pirmiausia Europos Parlamentas ir Taryba priima teisės aktą, kuriame nustatyti pagrindiniai principai ir privalomos įgyvendinimo gairės. Antrojo etapo metu konkretiems sektoriams skirti komitetai ir reguliuojančios institucijos pataria techniniais klausimais. Trečiojo etapo metu nacionalinės reguliavimo institucijos koordinuoja, o ketvirtasis etapas skirtas teisės akto įgyvendinimui ir jo laikymuisi.

Buveinė. Pažymėtina, kad pagal Direktyvos nuostatas kredito įstaiga privalo turėti savo pagrindinę buveinę toje pačioje valstybėje narėje, kur yra jos registruota buveinė ir kad pagrindinė buveinė būtų toje valstybėje narėje, kuri išdavė leidimą veiklai.

Kapitalas. Šioje direktyvoje nustatytas minimalus reikalaujamas pradinis kapitalas kredito įstaigoms – esant kapitalui mažesniai nei 5 milijonai eurų valstybės kompetentingos institucijos negali išduoti leidimo veiklai. Šio reikalavimo turi būti laikomasi visu kredito įstaigos veikimo laikotarpiu, o jei susiklosto aplinkybės, kad nuosavas kapitalas tampa mažesnis už nurodytąjį, tai kompetentingos institucijos gali (kai aplinkybės tai pateisina) leisti tokiai kredito įstaigai per tam tikrą ribotą laikotarpį ištaisyti padėtį arba nutraukti veiklą.

Kapitalas apskaičiuojamas pagal Direktyvos 57 straipsnį, ir jį sudaro a) apmokėtas kapitalas, kaip apibrėžta Direktyvos 86/635/EEB⁵⁶ 22 straipsnyje, pridėjus akcijų priedus, neįskaitant privilegijuotų akcijų su kaupiamuoju dividendu. b) rezervai, apibrėžti Direktyvos 86/635/EEB⁵⁷ 23 straipsnyje, ir praėjusių metų nepaskirstytas pelnas ar nuostolis, likęs po galutinio pelno ir nuostolių paskirstymo.

Tačiau šis reikalavimas netaikomas specialios paskirties kredito įstaigoms, kurioms taikomas reikalavimas turėti kapitalą, kurį sudaro ne mažiau kaip 1 milijonas eurų. Taip pat išimtyms taikomos kredito įstaigoms, kurios veikė iki 1993 m. sausio 1 d., tačiau jei perleidžiamos šių kredito įstaigų akcijos, šių kredito įstaigų nuosavas kapitalas turi atitikti numatytą 5 milijonų eurų kapitalą.

Reikalavimai kredito įstaigos valdymui ir vidaus rizikos vertinimui. Minėta direktyva taip pat nustato kolegialaus valdymo organo reikalavimą - institucijos kredito įstaigai išduoda leidimą veiklai tik tada, kai yra bent du asmenys, veiksmingai vadovaujantys kredito įstaigos veiklai. Šiems asmenims taikomi reputacijos ir patirties bendrieji reikalavimai, konkrečiai nereglamentuojant, kaip valstybės narės turėtų šiuos reikalavimus interpretuoti.

Remiantis Direktyvos 22 straipsniu, kiekvienoje kredito įstaigoje būtų tvirtos valdymo priemonės, skaitant aiškia organizacinę struktūrą su tiksliai apibrėžta, skaidria ir nuoseklia atsakomybe, veiksmingi rizikos, su kuria kredito įstaiga susiduria arba gali susidurti, nustatymo, valdymo, stebėsenos ir pranešimo apie tokią riziką procesai ir tinkami vidaus kontrolės mechanizmai, įskaitant patikimas valdymo ir apskaitos procedūras. Nurodytos priemonės, procesai ir mechanizmai turi būti visaverčiai ir proporcingi kredito įstaigos veiklos pobūdžiui, mastui ir sudėtingumui.

⁵⁶ Tarybos direktyvą 86/635/EEB dėl bankų ir kitų finansų įstaigų metinės ir konsoliduotos finansinės atskaitomybės, OL L 372, 1986 12 31, p. 1

⁵⁷ *Ibid.*

Kolegialus valdymo organas turi užtikrinti funkcijų atskyrimą organizacijoje ir interesų konflikto prevenciją. Valdymo organas tvirtina ir reguliariai peržiūri rizikos, kurią kredito įstaiga prisiima arba gali patirti, įskaitant makroekonominės aplinkos, kurioje veikia ta kredito įstaiga, riziką, susijusią su verslo ciklo būseną, prisiėmimo, valdymo, stebėjimo ir mažinimo strategiją ir politiką.

Kredito suteikimo proceso kriterijai kredito įstaigoje turi būti pagrįsti ir aiškiai apibrėžti. Kredito patvirtinimo, pakeitimo, atnaujinimo ir refinansavimo procesas turi būti aiškiai apibrėžtas. Įvairūs su kredito rizika susiję portfeliai ir pozicijos, taip pat probleminių kreditų identifikavimas ir valdymas bei tinkamų vertės koregavimų ir atidėjinių nustatymas, turi būti nuolat administruojami ir stebimi taikant veiksmingas sistemas. Kredito portfelių diversifikavimas turi būti pakankamas atsižvelgiant į kredito įstaigos tikslinę rinką ir bendrąją kreditavimo strategiją.

Likutinė rizika, kad kredito įstaigos taikomos pripažintos kredito rizikos mažinimo priemonės gali būti mažiau veiksmingos nei tikėtasi, turi būti vertinama ir kontroliuojama remiantis rašytine politika ir procedūromis.

Koncentracijos rizika, atsirandanti dėl sandorio šalių pozicijų, susijusių sandorio šalių grupių pozicijų, tam pačiam ekonomikos sektoriui ar geografiniam regionui priklausančių sandorio šalių pozicijų, dėl panašios veiklos arba biržos prekių atsirandančių pozicijų, dėl kredito rizikos mažinimo metodologijos pritaikymo, įskaitant riziką, susijusią su didelėmis netiesioginėmis kredito pozicijomis (pvz., vieno užtikrinimo priemonės emitento), turi būti vertinama ir kontroliuojama remiantis rašytine politika ir procedūromis.

Rizika, atsirandanti dėl pakeitimo vertybiniais popieriais sandorių, kurių atžvilgiu kredito įstaiga yra iniciatorė arba rėmėja, turi būti vertinama ir kontroliuojama taikant tinkamas procedūras ir politiką, siekiant užtikrinti, kad vertinant ir valdant riziką, būtų visapusiškai atsižvelgta į ekonominį sandorio turinį.

Kredito įstaigose, kurios yra atnaujinamų pozicijų pakeitimo vertybiniais popieriais su išankstinės amortizacijos nuostata iniciatorės, yra parengti likvidumo planai, kuriuose įvertinamos tiek planuotos, tiek išankstinės amortizacijos pasekmės.

Kredito įstaigoje turi būti:

- įgyvendinta politika ir procesai skirti visiems svarbiausiems rinkos rizikos šaltiniams bei rinkos rizikos padariniams nustatyti ir valdyti,
- turi būti įdiegtos sistemos, skirtos vertinti ir valdyti riziką, atsirandančią dėl galimų palūkanų normų svyravimų, kai jie turi įtakos kredito įstaigos neprekybinei veiklai,

- įgyvendinta politika ir procesai, skirti vertinti ir valdyti operacinę riziką, įskaitant retai pasitaikančius didelio poveikio įvykius. Visos kredito įstaigos turi aiškiai nurodyti, kas toje politikoje ir procedūrose sudaro operacinę riziką,
- turi būti parengti nepaprastosios padėties ir veiklos tęstinumo planai, siekiant užtikrinti nepertraukiamą kredito įstaigos veiklą ir apriboti nuostolius rimtų veiklos sutrikimų atveju,
- turi būti parengta politika ir procesai, skirti vertinti ir valdyti grynąją lėšų poziciją bei reikalavimų nenutrūkstamo ir išankstinio vertinimo bei valdymo politika ir procesai,
- turi būti numatyti alternatyvūs scenarijai, reguliariai peržiūrimos sprendimų dėl grynosios lėšų pozicijos prielaidos,
- turi būti parengti nepaprastosios padėties planai, skirti likvidumo krizėms valdyti.

Akcininkai. Akcijų perleidimas. Direktyvos 12 straipsnyje nurodytas reikalavimas institucijai apteikti informaciją apie kredito įstaigų akcininkus, kurie tiesiogiai arba netiesiogiai turi kvalifikuotąsias akcijų paketo dalis, tapatybę ir apie tų dalių dydžius. Nustatant kvalifikuotąją akcijų paketo dalį šio straipsnio kontekste, atsižvelgiama į balsavimo teises, minimas 2001 m. gegužės 28 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/34/EB dėl vertybinių popierių įtraukimo į biržos oficialųjį prekybos sąrašą ir dėl informacijos, kuri turi būti skelbiama apie tuos vertybinius popierius.⁵⁸

Vertinant akcininkų tinkamumą, kompetentinga institucija privalo įvertinti ir kitus ryšius su fiziniais ar juridiniais asmenimis, su kuriomis yra susijusi kredito įstaiga, ir atsižvelgiant į tai, ar šie ryšiai netrukdytų atlikti kredito įstaigos priežiūros, kompetentinga institucija turi teisę neišduoti leidimo veiklai. Jei asmenys daro neigiamą įtaką įstaigos riziką ribojančiam ir patikimam valdymui, valstybės narės gali pasinaudoti direktyvoje nurodytomis priemonėmis: teismo uždraudimais (areštais), sankcijų taikymu direktoriams ir valdytojams, arba naudojimosi balsavimo teisėmis, kurias suteikia aptariamų akcininkų ar narių turimos akcijos, sustabdymu

Be to, išdavus leidimą veiklai, kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo, kuris pareiškia norįs tiesiogiai ar netiesiogiai valdyti kredito įstaigos kvalifikuotąją akcijų

⁵⁸ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/34/EB dėl vertybinių popierių įtraukimo į biržos oficialųjį prekybos sąrašą ir dėl informacijos apie tuos vertybinius popierius paskelbimo. OJ L 184, 6.7.2001, p. 1–66

paketo dalį, apie tai pirmiausia privalo informuoti kompetentingas institucijas – pranešti joms apie planuojamos įsigyti akcijų dalies dydį.

Toks asmuo taip pat informuoja kompetentingas institucijas, jeigu ketina padidinti savo kvalifikuotąją akcijų paketo dalį tiek, kad jo turimų balsavimo teisių arba kapitalo dalis pasiektų arba viršytų 20 %, 33 % ar 50 % arba tiek, kad ta kredito įstaiga taptų jo dukterine įmone. Analogiškas reikalavimas taikomas ir asmenims, kurie ketina perleisti valdomas akcijas, bei kredito įstaigoms, kurių akcijos yra perleidžiamos.

Ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo paminėto pranešimo dienos kompetentingos institucijos gali pareikšti prieštaravimą tokiam planui, jeigu, atsižvelgus į būtinybę užtikrinti patikimą ir riziką ribojantį kredito įstaigos valdymą, kompetentingos institucijos nusprendžia, kad asmenys nėra tinkami. Jei minėtos institucijos neprieštarauja ketinimui, jos gali nustatyti maksimalų jo įgyvendinimo laiką.

Jeigu akcijų dalis įsigyjama nepaisant kompetentingų institucijų prieštaravimo, valstybės narės (nepriklausomai nuo visų kitų sankcijų, kurias reikės taikyti) turi numatyti naudojimosi atitinkamomis balsavimo teisėmis sustabdymą, balsų paskelbimą negaliojančiais arba jų anuliavimą.

Bendradarbiavimas ir konsultavimasis. Direktyvoje akcentuojamas institucijų tarp valstybių narių bendradarbiavimą bei apsiikeitimą informaciją, bei konsultavimąsi, ypač kai sprendžiamas klausimas dėl leidimo išdavimo veiklai kredito įstaigai, kuri yra kitoje valstybėje narėje leidimą veiklai gavusios kredito įstaigos dukterinė įmonė, įstaiga yra kitoje valstybėje narėje leidimą veiklai gavusios kredito įstaigos patronuojančios įmonės dukterinė įmonė, įstaiga yra kontroliuojama tų pačių fizinių ar juridinių asmenų, kurie kontroliuoja kitą kitoje valstybėje narėje leidimą veiklai gavusią kredito įstaigą.

Analogiška procedūra reikalaujama ir sprendžiant klausimus kai kredito įstaiga yra Bendrijoje leidimą įsigijusios draudimo įmonės arba investicinės įmonės dukterinė įmonė; kredito įstaiga yra Bendrijoje leidimą įsigijusi draudimo įmonės arba investicinės įmonės patronuojančios įmonės dukterinė įmonė; arba kredito įstaiga yra kontroliuojama tų pačių fizinių ar juridinių asmenų, kurie kontroliuoja Bendrijoje leidimą įsigijusią draudimo įmonę arba investicinę įmonę.

Konsultavimosi procedūra ir apsiikeitimas informacija numatytas ir vertinant akcininkų tinkamumą ir kitos tos pačios grupės įmonės valdyme dalyvaujančių direktorių patirtį bei reputaciją.

Sprendimas neišduoti leidimo veiklai. Jei priimamas sprendimas neišduoti leidimo veiklai, turi būti nurodomos priežastys ir besikreipiančiajam apie tai pranešama per šešis mėnesius nuo prašymo gavimo dienos arba, jei prašymas buvo neišsamus, per šešis

mėnesius nuo tos dienos, kai besikreipiantysis atsiuntė papildomos informacijos, reikalingos sprendimui priimti. Sprendimas visais atvejais turi būti priimtas per 12 mėnesių nuo prašymo gavimo dienos.

Kitose valstybėse narėse leidimus veiklai gavusių kredito įstaigų filialai. Priimančios valstybės narės negali reikalauti, kad kitose valstybėse narėse leidimus veiklai gavusių kredito įstaigų filialai iš naujo gautų leidimus veiklai arba turėtų negrąžintinai perduotą kapitalą. Tokie filialai steigiami ir prižiūrimi vadovaujantis Direktyvos 22, 25 straipsniais, 26 straipsnio 1–3 dalimis, 29–37 ir 40 straipsniais.

Leidimų veiklai panaikinimas. Leidimą veiklai, išduotą kredito įstaigai, kompetentingos institucijos gali panaikinti tik tada, jei tokia kredito įstaiga nebeatitinka Direktyvoje keliamų reikalavimų, kuriuos privalo atitikti, kad gautų leidimą, ar nebeturi pakankamai nuosavų lėšų arba kai nebegalima tikėti, kad ji įvykdys savo įsipareigojimus kreditoriams, ir ypač jeigu kredito įstaiga nebeužtikrina jai patikėto turto saugumo.

Taip pat kompetentingai institucijai suteikiama teisė panaikinti leidimą veiklai kredito įstaigai, kuri leidimą gavo pateikusi klaidingą informaciją ar netinkamomis priemonėmis, 12 mėnesių nepasinaudoja leidimu, aiškiai atsisako šio leidimo arba ilgiau kaip šešis mėnesius nebesiverčia savo veikla ir jeigu nacionalinė valstybės narės teisė nėra numačiusi, kad tokiu atveju šis leidimas netenka galios. Šis leidimo veiklai panaikinimo pagrindų sąrašas nėra baigtinis, ir paliekama teisė valstybėms narėms nacionalinėje teisėje numatyti kitus pagrindus, kuriais remiantis leidimas veiklai gali būti panaikintas.

2.3. Bankų priežiūra

2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo įtvirtintos riziką ribojančios bankų priežiūros esmė - peržiūrėti susitarimus, strategijas, procesus ir mechanizmus, kuriuos įdiegė bankai, siekdami laikytis aukščiau minėtų reikalavimų. Bankų priežiūros institucija įpareigota nustatyti ar bankuose įdiegti rizikos valdymo procesai, bei jų turimos nuosavos lėšos užtikrina patikimą jų rizikos valdymą.

Priežiūros įvertinimo dažnumą ir apimtį valstybės narės gali pasirinkti savo nuožiūra, atsižvelgiant į proporcingumo principą, tačiau ne rečiau nei kartą per metus. Priežiūra turi apimti ir palūkanų normos riziką, kylančią iš ne prekybos veiklos. Reikalaujama imtis priemonių tų įstaigų atžvilgiu, kurių ekonominė vertė sumažėja daugiau nei 20 % jų nuosavų lėšų dėl staigaus ir netikėto palūkanų normų pokyčio, kurio

dydį nurodo kompetentingos institucijos ir kuris turi būti vienodas visoms kredito įstaigoms.

Bankų priežiūra pagal šią direktyvą yra decentralizuota - bankų konsoliduotą priežiūrą atlieka kompetentingos institucijos, išdavusios leidimą veiklai.

Jeigu kredito įstaigos, turinčios leidimus veiklai dviejų arba kelių valstybių narių teritorijose, priklauso tai pačiai patronuojančiai finansų kontroliuojančiajai (holdingo) bendrovei valstybėje narėje arba tai pačiai ES patronuojančiai finansų kontroliuojančiajai (holdingo) bendrovei, šių kredito įstaigų konsoliduotą priežiūrą atlieka valstybės narės, kurioje įkurta finansų kontroliuojančioji (holdingo) bendrovė, priežiūros institucijos.

Jeigu daugiau nei viena kredito įstaiga, turinti leidimą veiklai Bendrijoje, priklauso tai pačiai patronuojančiai finansų kontroliuojančiajai (holdingo) bendrovei, ir nei viena iš šių kredito įstaigų neturi leidimo veiklai valstybėje narėje, kurioje įkurta finansų kontroliuojančioji (holdingo) bendrovė, konsoliduotą priežiūrą vykdo kompetentinga institucija, kuri išdavė leidimą veiklai kredito įstaigai, turinčiai didžiausią bendrą balansą, kuri šioje direktyvoje bus laikoma kredito įstaiga, kurią kontroliuoja ES patronuojanti finansų kontroliuojančioji (holdingo) bendrovė.

Prireikus valstybės narės gali priimti priemones, būtinas finansų kontroliuojančiosioms (holdingo) bendrovėms įtraukti į konsoliduotą priežiūrą. Nepažeidžiant 135 straipsnio, finansų kontroliuojančiosios (holdingo) bendrovės finansinės padėties konsolidavimas jokių būdu nereiškia, kad kompetentingos institucijos turi vykdyti individualią finansų kontroliuojančiosios (holdingo) bendrovės priežiūrą.

Jeigu vienu iš direktyvos 73 straipsnio 1 dalies b ir c punktuose nurodytų atvejų valstybės narės kompetentingos institucijos dukterinei kredito įstaigai netaiko konsoliduotos priežiūros, valstybės narės, kurios teritorijoje yra dukterinė kredito įstaiga, kompetentingos institucijos gali prašyti patronuojančios įmonės suteikti informaciją, kuri palengvintų minėtos kredito įstaigos priežiūrą.

Jeigu valstybėse narėse yra daugiau kaip viena kompetentinga institucija, atliekanti riziką ribojančiais principais pagrįstą kredito ir finansų įstaigų priežiūrą, valstybės narės imasi būtinų priemonių tokių institucijų veiksmų koordinavimui organizuoti.

Bankų grupės viduje susidarius kritinei situacijai, kuri kelia galimą grėsmę finansinės sistemos stabilumui vienoje iš valstybių narių, kurioje atitinkamos grupės įmonės turėjo leidimus veiklai, kompetentinga institucija, atsakinga už konsoliduotos priežiūros vykdymą, iš karto, kai tik praktiškai tai įmanoma padaryti, vadovaudamasi 1 skyriaus 2 skirsniu, turi įspėti atsakingas institucijas.

Siekdamos palengvinti ir įdiegti veiksmingą priežiūros procesą, bankų priežiūros institucija, atsakinga už konsoliduotą priežiūrą, turi turėti raštiškus koordinavimo ir bendradarbiavimo susitarimus su kitomis bankų veiklą prižiūrinčiomis institucijomis. Priežiūros institucijos turi glaudžiai bendradarbiauti viena su kita. Jos turi teikti viena kitai visą informaciją, kuri yra esminė ar svarbi pagal šią direktyvą kitų institucijų vykdomoms priežiūros funkcijoms atlikti.

Šiais tikslais bankų priežiūros institucijoms suteikiamos priemonės pasiekti bankų priežiūros tikslus:

- a) įpareigojančios banką turėti nuosavų lėšų, viršijančių direktyvos 75 straipsnyje nurodytą minimalų lygį;
- b) reikalaujančios įtvirtinti procesus, mechanizmus ir strategijas,
- c) reikalaujančios, kad bankai taikytų specialią atidėjimų politiką ar turto vertinimą nuosavų lėšų reikalavimų atžvilgiu;
- d) suvaržančios arba ribojančios bankų veiklą, operacijas ar tinklą; ir
- e) reikalaujančios sumažinti veiklai, produktams ir sistemoms būdingą riziką, su kuria susiduria bankai.

Taip pat valstybėms narėms suteikiama teisė nustatyti didesnę, negu direktyvos 75 straipsnyje nurodytas minimalus kapitalo dydis, jei bankas neatitinka šioje direktyvoje nurodytų sąlygų.

III. Komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo įgyvendinimas Lietuvoje

3.1. Efektyvios bankų priežiūros principai Lietuvoje

2007 m. liepos 26 d. Nutarimu Nr. 99 dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendino Lietuvos banko valdyba patvirtino Bazelio bankų priežiūros komiteto atnaujintus efektyvios bankų priežiūros principus⁵⁹. Nutarime numatoma, jog Lietuvos Banko valdyba pritaria Bazelio bankų priežiūros komiteto atnaujintų Pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimui Lietuvoje ir vadovavimosi jais rengiant teisės aktus ir vykdant kredito įstaigų priežiūrą. Atnaujintuose Pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principuose skiriamos tokios naujos kredito įstaigų priežiūrą vykdančios institucijos pareigos:

- įsitikinti, ar bankuose ir jų grupėse yra sukurti ir veikia tinkami rizikos valdymo procesai, kurie identifikuoja, įvertina, tikrina ir kontroliuoja ar sumažina visas svarbias rizikas ir atsižvelgiant į jas įvertina kapitalo pakankamumą;
- įsitikinti, ar bankai turi įdiegę likvidumo valdymo strategiją, kuri apima jų rizikos profilį su apdairia politika ir procesais, kurie nustato, išmatuoja, prižiūri ir kontroliuoja likvidumo riziką bei kasdien valdo likvidumą;
- įsitikinti, ar bankuose įdiegta bankų veiklos mastą ir pobūdį atitinkantys rizikos valdymo politika ir procesai, kurie nustato, įvertina, prižiūri ir sumažina operacinę riziką;
- įsitikinti, ar bankuose įdiegtos bankų veiklos mastą ir pobūdį atitinkančios efektyvios sistemos, kurios nustato, išmatuoja, prižiūri ir kontroliuoja palūkanų normų riziką bankinėje knygoje.

Nutarimu patvirtinti atnaujinti Pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principai taip pat apibrėžia pagrindinį nuolatinės bankų priežiūros metodą: efektyvi bankų priežiūros sistema reikalauja, kad priežiūros institucija vystytųsi ir siektų visapusiško supratimo apie operacijas individualiuose bankuose, bankų grupėse ir visoje bankinėje sistemoje, sutelkiant dėmesį į bankų sistemos saugumą, patikimumą ir stabilumą.

⁵⁹ Katkus V.Šiuolaikinės bankininkystės principai. Vilnius,2000.

Šie efektyvios bankų priežiūros principai nubrėžia komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo tikslus, kurie įgyvendinami per Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymo⁶⁰ 45 straipsnyje įtvirtinta bankų priežiūros sąvoką:

1) licencijavimas - prašymų dėl įstatymuose nustatytų licencijų, leidimų, sutikimų išdavimo nagrinėjimas ir sprendimų priėmimas bei kita su tuo susijusi veikla;

2) priežiūrai atlikti reikalingos iš kredito įstaigų ataskaitų forma gautos informacijos kaupimas, analizė, kredito įstaigų veiklos bei finansinės būklės vertinimas šios informacijos pagrindu, atsižvelgiant į teisės aktuose nustatytus kredito įstaigų veiklos riziką ribojančius normatyvus bei kitus reikalavimus;

3) kredito įstaigų inspektavimas - tikrinimas, ar teisingai sudarytos Lietuvos bankui pateiktos finansinės ataskaitos, taip pat kredito įstaigos veiklos bei finansinės būklės (kapitalo, aktyvų kokybės, pelningumo), rizikų (kredito, likvidumo, rinkos, operacinės ir kitų) valdymo bei vadovavimo kredito įstaigai efektyvumo vertinimas;

4) įstatymuose nustatytų poveikio priemonių taikymas kredito įstaigoms.

3.2. Leidimai steigti banką ir leidimai veiklai (licencijavimas)

Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas⁶¹ nurodo, kad Lietuvos bankas įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka išduoda bei atšaukia licencijas Lietuvos Respublikos kredito įstaigoms bei užsienio valstybių kredito įstaigų filialams ir prižiūri jų veiklą, taip pat atlieka kitas įstatymų nustatytas funkcijas, susijusias su kredito įstaigų veikla ir nustato Lietuvos Respublikos kredito įstaigų ir užsienio valstybių kredito įstaigų skyrių, veikiančių Lietuvoje, finansinės apskaitos principus ir atskaitomybės tvarką.

Bankas steigiamas Civilinio kodekso⁶², Finansų įstaigų įstatymo⁶³, Bankų įstatymo⁶⁴ ir, jei Bankų įstatymas nenustato kitaip, Akcinių bendrovių įstatymo⁶⁵ nustatyta tvarka. Bankas gali būti steigiamas tik neribotam laikui. Bankas gali būti registruojamas po to, kai yra gavęs priežiūros institucijos leidimą jį įsteigti.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 28-890

⁶¹ Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 28-890

⁶² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262

⁶³ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891

⁶⁴ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832

⁶⁵ Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914

Kaip jau darbe minėta, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo,⁶⁶ įtvirtintas bendras leidimų sistema pagrįstos priežiūros principas – reikalaujama, kad kredito įstaiga, prieš pradėdama vykdyti savo veiklą, gautų priežiūrą atliekančios įstaigos leidimą. Lietuvoje šią procedūrą sudaro du etapai: 1) leidimo steigti banką gavimas ir 2) banko licencijos (leidimo veiklai) gavimas.

Šių leidimų išdavimo tvarką nustato Lietuvos banko valdybos 2004 m. gegužės 6 d. nutarimas Nr. 58 Dėl bendrųjų kredito įstaigų prašymų išduoti leidimus pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo taisyklių patvirtinimo.⁶⁷ Prašymas išduoti leidimą gali būti iš esmės nenagrinėjamas ir pateikti dokumentai per 5 darbo dienas nuo jų gavimo dienos grąžinami juos pateikusiam asmeniui, jeigu pateikti ne visi teisės aktuose nurodyti dokumentai arba pateikti dokumentai parengti ir įforminti nesilaikant teisės aktuose nustatytų reikalavimų. Prašymas išduoti leidimą išnagrinėjamas ir sprendimas priimamas ne vėliau kaip per 30 dienų nuo prašymo gavimo dienos, jei kredito įstaigų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose ar kituose Lietuvos banko teisės aktuose nenustatytas kitoks terminas.

Leidimas steigti banką išduodamas tik tada, jei bankas atitinka visus jam keliamus reikalavimus. Bankas priežiūros institucijai privalo pateikti sudarytą banko steigimo sutartį, banko įstatus, steigiamojo susirinkimo protokolą ir susirinkimo dalyvių sąrašą, banko veiklos metmenis, dokumentus ir duomenis apie banko steigėjų tapatybę ir kiekvieno iš jų įsigyjamą banko įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį, taip pat dokumentus ir duomenis, įrodančius, kad lėšos, panaudotos banko įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių daliai įsigyti, yra gautos teisėtai, dokumentus ir duomenis apie banko steigėjus, įsigijusius 5 procentus ar daugiau banko įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį, įskaitant duomenis apie jų finansinę padėtį, apie turimą kitų juridinių asmenų įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį, apie steigėjų (juridinių asmenų) dalyvius, turinčius kvalifikuotąją steigėjo įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį, dokumentus, patvirtinančius, kad banko akcijos yra visiškai apmokėtos, steigiamojo susirinkimo išrinktų banko vadovų, kuriems rinkti ar skirti turi būti gautas priežiūros institucijos leidimas, sąrašą.

Priežiūros institucija privalo išnagrinėti pateiktus dokumentus ir priimti sprendimą dėl leidimo įsteigti banką išdavimo ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo prašymo gavimo

⁶⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, OL L 177, 2006 6 30, p. 1.

⁶⁷ Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 58 Dėl bendrųjų kredito įstaigų prašymų išduoti leidimus pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo taisyklių patvirtinimo. Valstybės žinios, 2004-05-14, Nr. 80-2878

dienos. Atsisakyti išduoti leidimą įsteigti banką priežiūros institucija gali jeigu pateikti dokumentai neatitinka Lietuvos Respublikos bankų įstatymo bei priežiūros institucijos teisės aktų nustatytų reikalavimų, arba jei pateikti ne visi teisės aktų nustatyti ar papildomai pareikalauti duomenys ar pateikti duomenys yra neteisingi, taip pat kai banko įstatų nuostatos neužtikrina saugios ir patikimos banko veiklos ar prieštarauja tai reglamentuojantiems teisės aktams, steigiamo banko teisinė forma, steigėjai, banko vadovai, minimalus banko kapitalas neatitinka įstatymų nustatytų reikalavimų.

Kaip matyti, įstatymų lygmeniu įtvirtintas atsisakymo pagrindas išduoti leidimą steigti banką „kai banko įstatų nuostatos neužtikrina saugios ir patikimos banko veiklos“ suponuoja galimybę piktnaudžiauti šia norma, kas iš esmės reikštų 2006/48/EB direktyvoje įtvirtinto principo, kad perkeliant į nacionalinę teisę turi būti laikomasi objektyvių kriterijų, pažeidimą.

Todėl autorius mano, kad ši norma iš esmės turi būti arba susiaurinta iki „bankų įstatų nuostatos neatitinka teisės aktų reikalavimų“, nes „saugios ir patikimos banko veiklos“ objektyvus vertinimas vien įstatų pagrindu yra negalimas ir diskutuotinas, turint omenyje, kad leidimas steigti dar nereikia licencijos išdavimo procedūros, kurios metu vertinama, ar bankas jau pasiruošęs teikti paslaugas, ir ar gali jas teikti saugiai ir patikimai.

Bankas turi atitikti kitus Lietuvos Respublikos bankų įstatymo⁶⁸ nustatytus reikalavimus, tarp jų - teisinės formos, minimalaus banko kapitalo, reikalavimus buveinei, banko akcininkams, įskaitant akcininkus, įsigijusius banko kvalifikuotąjį įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalį, banko vadovams, ir būti pasirėngęs saugiai ir patikimai teikti finansines paslaugas⁶⁹.

Bankas, norėdamas gauti licenciją, priežiūros institucijai pateikia prašymą, priežiūros institucijos teisės aktų nustatytus dokumentus bei duomenis, tarp jų įregistruotus banko įstatus ir registravimo pažymėjimą, dokumentus, patvirtinančius, kad bankas turi įstatymų nustatytą minimalų banko kapitalą, banko akcininkų sąrašą, kuriame nurodyta kiekvieno iš jų įsigyta banko įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis, įsteigus banką išrinktų (paskirtų) banko vadovų, kuriems rinkti ar skirti turi būti gautas priežiūros institucijos leidimas, sąrašą, banko veiklos pirmųjų trejų metų planą, valdymo ir organizacinės struktūros aprašymą, apskaitos politikos projektą ir detalų apskaitos sistemos aprašymą, dokumentus ir informaciją, patvirtinančius, kad bankas turi saugią ir patikimą banko veiklą užtikrinančius: vidaus kontrolės sistemą, personalą, technines,

⁶⁸ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, Valstybės žinios, 2004-04-15, Nr. 54-1832

⁶⁹ 2004 05 06 Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 58 Dėl bendrųjų kredito įstaigų prašymų išduoti leidimus pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo taisyklių patvirtinimo;

informacines, technologines apsaugos priemonės, patalpas ir turto draudimą, kitų valstybės institucijų išduotas išvadas, leidimus ar kitus dokumentus dėl pasirengimo teikti licencines finansines paslaugas, jeigu to reikalauja kiti įstatymai.

Licencijos prašančio banko įstatai, veiklos planas, valdymo ir organizacinė struktūra, apskaitos sistema, vidaus kontrolės sistema, techninės, informacinės, technologinės apsaugos priemonės, patalpos, turto draudimas turi užtikrinti saugią ir patikimą banko veiklą ir atitikti tai reglamentuojančius teisės aktus.

Banko veiklos vidaus kontrolės reikalavimus nustato Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas⁷⁰ ir priežiūros institucijos teisės aktai. Siekiant užtikrinti, kad bankuose taikoma rizikos valdymo praktika atitiktų tarptautinius reikalavimus ir būtų paremta efektyviai veikiančia vidaus kontrolės sistema, Lietuvos banko valdyba patvirtino Banko vidaus audito organizavimo bendrąsias nuostatas⁷¹. Šis teisės aktas apima eilę papildomų aspektų, užtikrinant įvairiapusiško naujų banko rizikų valdymo ir kontrolės mechanizmo sukūrimą, kurie anksčiau nebuvo įvertinti. Taip pat akcentuojamas banko tarybos, t.y. banko savininkus atstovaujančio valdymo organo, vaidmuo sukuriant efektyvią vidaus kontrolės sistemą ir užtikrinant jos veiklą.

Bankas privalo turėti nuolat veikiančius paskolų⁷², vidaus audito ir rizikų valdymo komitetus. Vidaus audito komitetą sudaro ir jo veiklą kontroliuoja banko stebėtojų taryba. Bankas turi teisę turėti ir kitų banko įstatuose numatytų komitetų. Banko komitetų sudarymo ir veiklos tvarką bei kompetenciją nustato banko įstatai ir kiti banko organų priimti dokumentai. Banko komitetų sudarymo ir veiklos tvarkos bei kompetencijos reikalavimus gali nustatyti ir priežiūros institucijos teisės aktai.⁷³

Bankų priežiūros institucija, kaip jau minėta, turi patikrinti banko vadovų, kuriems rinkti ar skirti turi būti gautas priežiūros institucijos leidimas, patikimumą ir pasirengimą vadovauti bankams. Banko vadovai turi būti nepriekaištingos reputacijos (Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 25 straipsnio 6 ir 7 dalys) bei turėti kvalifikaciją ir patirtį, leidžiančią tinkamai eiti pareigas.

Banko vadovų kvalifikacijos ir patirties reikalavimus nustato priežiūros institucijos teisės aktai.⁷⁴ Banko vadovais negali būti asmenys, nesutinkantys, kad priežiūros institucija įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka tvarkytų

⁷⁰ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891

⁷¹ Lietuvos banko valdybos 2000 m. lapkričio 30 d. Nr.154 „Dėl Komercinių bankų vidaus audito tarnybos veiklos tvarkos patvirtinimo”

⁷² Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl paskolų komiteto sudarymo ir veiklos tvarkos patvirtinimo (1995 07 07 Nr. 61).

⁷³ Lietuvos banko valdybos 2000 m. lapkričio 30 d. Nr.154 „Dėl Komercinių bankų vidaus audito tarnybos veiklos tvarkos patvirtinimo”

⁷⁴ 2004 06 17 Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 105 Dėl banko vadovų rinkimo arba skyrimo;

licencijoms, leidimams ir sutikimams išduoti reikalingus jų duomenis, tarp jų asmens duomenis bei informaciją apie asmens teistumą, sveikatą, nes priežiūros institucija, neturėdama šių duomenų negalėtų įgyvendinti savo funkcijų.

Bent vienas banko administracijos vadovas turi mokėti lietuvių kalbą ir nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje. Banko vadovais gali tapti tik tie asmenys, kurie turi priežiūros institucijos leidimą. Priežiūros institucijos teisės aktai gali nustatyti atvejus, kada toks priežiūros institucijos leidimas nereikalingas, o bendra taisyklė įtvirtinta Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme,⁷⁵ kad finansų įstaigos, o taip pat ir banko vadovai yra stebėtojų tarybos nariai, valdybos nariai, revizorius, administracijos vadovai - vadovas ir jo pavaduotojas, kurie, vadovaudamiesi steigimo dokumentais, pareiginėmis instrukcijomis, aukštesniųjų valdymo organų nutarimais ir administracijos darbo reglamentu, turi teisę sudaryti sandorius finansų įstaigos vardu, finansų įstaigos darbuotojai bei kiti asmenys, kuriems pagal finansų įstaigos steigimo dokumentus, valdybos nutarimus, administracijos darbo reglamentą administracijos vadovų sprendimu yra suteikti įgaliojimai savarankiškai priimti sprendimus dėl finansinių paslaugų teikimo ir finansų įstaigos vardu sudaryti Lietuvos Respublikos įstatymų, reglamentuojančių finansinių paslaugų teikimą ir finansų įstaigų veiklą, ar pagal juos priimtų kitų teisės aktų nustatytus sandorius, turinčius rizikos požymių, bei vidaus audito tarnybos vadovas.

Gavęs priežiūros institucijos licenciją, bankas įgyja teisę pradėti veiklą. Licenciją turintis bankas visada turi atitikti reikalavimus, kurie yra nustatyti licencijai gauti. Bankas Lietuvos Respublikos bankų įstatymo ir priežiūros institucijos teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka privalo informuoti priežiūros instituciją apie duomenų, kurie buvo pateikti licencijai gauti, pasikeitimus.

Kaip matyti 2006/48/EB direktyvoje⁷⁶ įtvirtinta leidimų bankų veiklai sistema Lietuvoje perkelta ją suskaidant į kelių leidimų sistemą: leidimo steigti banką, leidimo veiklai (licencijos), leidimų rinkti ar skirti banko vadovus. Tai iš esmės neprieštarauja 2006/48/EB direktyvos⁷⁷ reikalavimams, tačiau tai, kad kiekvienas prašymas išduoti leidimą išnagrinėjamas ir sprendimas priimamas ne vėliau kaip per 30 dienų nuo prašymo gavimo dienos, trijų leidimų sistema ši terminą gali užvilinti iki 90 dienų, kas jau iš esmės prieštarautų direktyvoje nurodytiems terminams. Autoriaus nuomone, šie terminai iš vienos pusės užtikrina, kad priežiūros institucijai nebus daromas spaudimas ir ji turės pakankamai laiko surinkti informacijai ir pateikti tinkamą įvertinimą, tačiau iš kitos pusės

⁷⁵ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891

⁷⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, OL L 177, 2006 6 30, p. 1.

⁷⁷ *Ibid.*

tų pačių reikalavimų tikrinimas du ar tris kartus, įgyvendinant nurodytas direktyvas, reikštų neefektyvų darbą ir resursų eikvojimą.

3.3. Nuolatinė komercinių bankų kontrolė

Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas⁷⁸ numato, kad Lietuvos bankas turi teisę inspektuoti bankus ir kitas kredito įstaigas bei jų padalinius, tikrinti jų sąskaitas, buhalterinius ir kitus dokumentus.

Atsižvelgiant į tai, bankų priežiūros sistemą Lietuvoje sudaro du vienas kitą papildantys metodai. Vienas – dokumentinė bankų priežiūra, kai analizuojama ir vertinama bankų veikla bei finansinė būklė remiantis periodiškai teikiamomis ataskaitomis. Šalies bankai, tvarkydami finansinę apskaitą ir atskaitomybę, privalo vadovautis Tarptautiniais apskaitos standartais tiek, kiek jie neprieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymams ir kitiems teisės aktams.

Antras – bankų inspektavimas⁷⁹. Komerciniai bankai inspektuojami pagal nustatytą planą, tačiau ne rečiau kaip vieną kartą per metus. Esant būtinybei, atliekami specialūs bankų patikrinimai. Siekiant geriau organizuoti komercinių bankų inspektavimą, 2000 metais Lietuvos bankas patvirtino Kredito įstaigų inspektavimo nuostatus ir Bankų inspektavimo tvarką, kurie 2004 m. Rugsėjo 23 d. Nutarimu Nr. 154 atnaujinti.⁸⁰

Bendrojo inspektavimo metu koncentruojamasi į banko veiklos pagrindines rizikos sritis ir tikrinamas kredito, likvidumo, rinkos, operacinės rizikos valdymas bei vidaus kontrolė ir banko valdymas. Inspektavimo metu buvo analizuojama, ar rizikos valdymo sistema veiksminga ir leidžia laiku nustatyti, įvertinti, stebėti bei valdyti riziką, ar banke užtikrinamas bankų veiklą reglamentuojančių teisės aktų, banko steigimo dokumentų bei banko vidaus taisyklių reikalavimų laikymasis ir ar teisingai sudarytos Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentui pateiktos finansinės ir priežiūrai skirtos ataskaitos.

Dar vienas kontrolės mechanizmas, skirtas vykdyti ne atskirų grupės narių priežiūra, o pirminio banko priežiūra bei riziką ribojančių normatyvų vykdymo kontrolė, siekiant banko veiklos patikimumo ir stabilumo. yra konsoliduota priežiūra. Ja siekiama nustatyti ir įvertinti pirminio banko ir jo kontroliuojamų kredito įstaigų ar įmonių tarpusavio įtaką bei su tuo susijusią riziką. Lietuvos banko valdyba patvirtino Finansinės

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas Valstybės žinios, 2001, Nr. 28-890

⁷⁹ Lietuvos banko valdybos 2004 m. rugsėjo 23 d. Nutarimas Nr. 157 dėl bankų inspektavimo nuostatų patvirtinimo

⁸⁰ *Ibid.*

grupės ataskaitų konsolidavimo ir jungtinės (konsoliduotos) priežiūros taisyklės. Jos įsigaliojo nuo 2007 m. sausio 1 dienos ir pakeitė iki jo galiojusį teisės aktą.⁸¹

Taisyklės papildytos naujomis finansinės grupės konsoliduotų ataskaitų rengimo sąlygomis, kuomet bankai nekontroliuoja įmonių ir nedalyvauja valdant jų kapitalą arba neturi kitų su kapitalu susijusių ryšių, tačiau turi reikšmingą įtaką įmonės ekonominės veiklos politikai arba priklauso vienai vadovavimo sistemai. Nustatyta, kaip turi būti rengiamos konsoliduotos ataskaitos, kai bankai kontroliuoja bankų veiklą papildančias paslaugas teikiančias įmones arba dalyvauja valdant jų kapitalą.

3.4. Riziką ribojantys normatyvai

Patikimai ir saugiai bankų veiklai užtikrinti būtina įstatymais įteisinti tam tikrus bankų veiklos sąlygų rėmus bei nustatyti minimalius jų veiklos standartus, kurie išreiškiami bankų veiklos riziką ribojančiais normatyvais.

Lietuvos Respublikos bankų įstatyme yra nustatyti bankų veiklos riziką ribojantys normatyvai, kuriuos privalo vykdyti visi Lietuvos komerciniai bankai.

Normatyvų dydžius ir jų apskaičiavimo metodiką nustato Lietuvos bankas⁸². Yra nustatyti šie veiklos riziką ribojantys normatyvai: kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais, maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvai. Lietuvos bankas teisės aktais gali nustatyti kitus normatyvus, neprieštaraujančius Bazelio bankų priežiūros komiteto rekomendacijoms ir Europos Sąjungos direktyvoms.⁸³

- Likvidumo normatyvas - banko likvidaus turto santykis su einamaisiais įsipareigojimais negali būti mažesnis negu 30 procentų.

- Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvas - leidžiamas bendrosios (išskyrus eurus) atviros pozicijos dydis - ne daugiau kaip 25 procentų banko kapitalo, o vienos valiutos (išskyrus eurus) ar tauriųjų metalų atviros pozicijos dydis - ne daugiau kaip 15 procentų banko kapitalo. Lietuvos banko valdyba 2004 m. rugsėjo 2 d. posėdyje pakeitė Maksimalios bendrosios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvą, nustatydamą, kad bankų turima eurų pozicija neribojama.

⁸¹ Lietuvos banko valdybos 2006 m. gruodžio 7 d. Nutarimas Nr. 153 d4l finansinės grupės ataskaitų konsolidavimo ir jungtinės (konsoliduotos) priežiūros taisyklių patvirtinimo

⁸² Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. Valstybės žinios Nr. 139-5089.

⁸³ Lietuvos bankas [interaktyvus] 2008 m. [žiūrėta: 2008 balandžio 01 d.] Prieiga per Internetą: <www.lb.lt>

- Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas - paskolų suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo. Paskolų suma, suteikta jį patronuojančiai įmonei, kitoms šios patronuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo paties dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 75 procentų banko kapitalo, jeigu Lietuvos bankas vykdo konsoliduotą visos finansinės grupės priežiūrą. Jeigu Lietuvos bankas nevykdo konsoliduotos visos finansinės grupės priežiūros, paskolos suma, banko suteikta jį patronuojančiai įmonei, kitoms šios patronuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 20 procentų banko kapitalo.⁸⁴

- Didelių paskolų normatyvas - banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.⁸⁵

- Kapitalo pakankamumo normatyvas - banko skaičiuotino kapitalo ir turto (aktyvų) bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis, turi būti ne mažesnis kaip 8 procentai. Banko likvidumui užtikrinti labai svarbus yra kapitalo pakankamumo normatyvas. Jo tikslas – apriboti bankų veiklos riziką. Lietuvos banko valdyba, vadovaudamasi komercinių bankų įstatymo 26 straipsniu, nuo 1997 m. sausio 1 d. nustatė ne mažesnę kaip 10 procentų bankų riziką ribojantį normatyvą – kapitalo pakankamumo dydį (Bazelio bankų priežiūros komiteto reikalavimas – ne mažiau 8 procentų). Banko kapitalo pakankamumas išreiškiamas banko kapitalų ir turto (aktyvų) bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką, santykiu.

Lietuvos banko valdyba 2004 m. rugsėjo 2 d. posėdyje sumažino Lietuvos Respublikos bankams taikomo kapitalo pakankamumo normatyvo dydį nuo 10 proc. iki 8 proc. Sprendimas dėl kapitalo pakankamumo normatyvo sumažinimo priimtas siekiant sudaryti vienodas konkurencines sąlygas Lietuvos komerciniams bankams ir ES erdvėje (kitose ES šalyse minėtas normatyvas sudaro 8 proc.).⁸⁶

Nuo 2008 metų sausio 1 dienos Lietuvos bankai privalo taikyti iš esmės naujas kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisykles, kurias patvirtino Lietuvos banko valdyba⁸⁷. Apskaičiuodami kapitalo pakankamumą, bankai turi įvertinti kredito, rinkos ir operacinę riziką.

⁸⁴ Lietuvos banko valdybos 2002 m. liepos 4 d. Nutarimas Nr. 91 Dėl maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvų

⁸⁵ ten pat.

⁸⁶ Lietuvos banko valdybos 2001 m. birželio 28 d. nutarimas Nr. 114. Dėl Lietuvos banko valdybos 1996 m. kovo 7 d. nutarimo Nr. 54 "dėl banko veiklos riziką ribojančių normatyvų" dalinio pakeitimo

⁸⁷ Lietuvos banko valdybos 2006 m. lapkričio 9 d. Nutarimas Nr. 138 „Dėl Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų“ (Valstybės žinios, 2006, Nr. 142-5442; 2007, Nr. 65-2549), pakeistas Lietuvos banko valdybos 2007 m. lapkričio 15 d. Nr. 152 nutarimu

Rizikos vertinimo sistema - sudėtinė priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso dalis. Todėl priimtos Priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso bendrosios nuostatos⁸⁸, skirtos įgyvendinti 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo⁸⁹ 124, 136 straipsnių ir XI priedo reikalavimus. Nuostatos parengtos atsižvelgus į Europos bankų priežiūrininkų komiteto išleistas Priežiūrinio tikrinimo proceso pagal 2 bloką taikymo gaires. Šios Nuostatos reglamentuoja priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo procesą (angl. Supervisory Review and Evaluation Process), kuris yra neatskiriama į rizikas sukonzentruotos bankų priežiūros dalis ir kuris taikomas visiems Lietuvos banko išduotą licenciją turintiems komerciniams bankams.

Šiose nuostatose nustatomi pagrindiniai priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso ir rizikos vertinimo sistemos (angl. Risk Assessment System) principai, priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso ir banko vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso (angl. Internal Capital Adequacy Assessment Process) sąveika, veiklos riziką ribojančių priemonių taikymas bankui.

Priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso tikslas – peržiūrėti banko sudarytus sandorius, veiklos strategijas, procesus ir mechanizmus, kuriuos įdiegė bankai siekdami laikytis Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų, patvirtintų Lietuvos banko valdybos 2006 m. lapkričio 9 d. nutarimu Nr.138 (Žin., 2006, Nr. 142-5442), bei kitų su jomis susijusių Lietuvos banko teisės aktų normų ir įvertinti riziką, su kuria bankai susiduria arba gali susidurti. Lietuvos bankas, remdamasis atliktu priežiūriniu tikrinimu ir vertinimu, nustato, ar banke užtikrinamas tinkamas rizikos valdymas ir ar turimo kapitalo pakanka banko veiklos rizikai padengti.

Rizikos vertinimo sistemos tikslas – nustatyti visų reikšmingos rizikos, su kuria susiduria bankas, rūšių lygį, įvertinti jų valdymo kokybę ir banko valdymą. Banko rizikos vertinimas, taikant rizikos vertinimo sistemą, yra pirminis priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso etapas. priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso metu: vertinamos banko veiklos reikšmingos rizikos rūšys ir banko valdymas taikant rizikos vertinimo sistemą. Vertinimas apima visas banko veiklos sritis, kuriose bankas susiduria su reikšminga rizika.

Vertinant daugiausia dėmesio skiriama kiekvienos rizikos rūšies lygiui nustatyti ir rizikos valdymo sistemos kokybei įvertinti. Vertinimas orientuotas į ateitį, kad remiantis turima informacija būtų nustatoma, ar tikėtina, kad banko rizikos lygis pasikeis

⁸⁸ Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų Nr. 138. Valstybės žinios, 2006, Nr. 142-5442; 2007, Nr. 65-2549

⁸⁹ OL 2006 L 177, p. 1

per artimiausią laikotarpį. Šiam tikslui Lietuvos bankas gali atlikti testavimą nepalankiausiomis sąlygomis arba naudoti kitas priemones.

Lietuvos bankas vertina banko vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso sudėtinę dalį, metodiką, prielaidas, taikymo mastą ir gautus rezultatus, atsižvelgdamas į tai, kad vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso turi būti proporcingas banko veiklai.

Šis tikrinimas apima tiek banko rizikos valdymo procesus, tiek banko atliktą vidaus kapitalo pakankamumo vertinimą. Lietuvos bankas peržiūri banko taikomas rizikos mažinimo priemones, taip pat visoms rizikos rūšims padengti turimą kapitalą ir kapitalo sudėtį. Šio proceso metu tikrinama ir vertinama, ar bankas tinkamai įgyvendino Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrąsias nuostatas ir kitus su jomis susijusių Lietuvos banko teisės aktų reikalavimus, nustatomos esamos arba galimos problemos, vidaus kontrolės ir rizikos valdymo sistemų trūkumai.

Vidinio kapitalo pakankamumo vertinimo proceso bendrosios nuostatos skirtos įgyvendinti rizikos vertinimo ir valdymo procedūras šalies komerciniuose bankuose. Jų pagalba turėtų būti tinkamai įvertintas vidinio kapitalo poreikio nustatymas. Tuo tikslu bankai turi aiškiai identifikuoti ir Lietuvos bankui atskleisti su kokiomis rizikos rūšimis jie susiduria, kurios rizikos jiems yra reikšmingos ir kaip šios rizikos yra vertinamos bei valdomos.

Priežiūros institucijai atliekant banko vidinio kapitalo pakankamumo vertinimo proceso tikrinimą ir vertinimą, labai svarbus dialogas su banku, kurio intensyvumas ir išsamumas proporcingas banko užimamos rinkos daliai, banko veiklos mastui, sudėtingumui ir prisiimamos rizikos lygiui.

3.5. Bankų priežiūros institucijos poveikio priemonės

Bankų veiklos priežiūros forma, be kitų, yra Lietuvos banko poveikio priemonių taikymas bankams ir kitoms kredito įstaigoms, pažeidusioms įstatymus bei Lietuvos banko teisės aktus arba kai jų rizikinga veikla gali pakenkti finansinės sistemos stabilumui, klientų ir investitorių interesams.

Priežiūros institucija turi teisę licenciją turintiems bankui ar užsienio banko filialui taikyti šias poveikio priemones:

- 1) įspėti dėl Lietuvos Respublikos bankų įstatymo ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių saugią ir patikimą veiklą, pažeidimo arba priežiūros institucijos nurodymų nevykdymo;

- 2) skirti šio Lietuvos Respublikos bankų įstatymo nustatytas baudas;

3) laikinai nušalinti banko stebėtojų tarybos narį (narius), banko valdybos narį (narius), banko administracijos vadovą (vadovus), užsienio banko filialo vadovą (vadovus) nuo pareigų arba nušalinti banko stebėtojų tarybos narį (narius), banko valdybos narį (narius), banko administracijos vadovą (vadovus), užsienio banko filialo vadovą (vadovus) nuo pareigų ir reikalauti, kad jie būtų atšaukti iš pareigų ir (ar) su jais būtų nutraukta sutartis ar būtų panaikinti jų įgaliojimai;

4) laikinai uždrausti teikti vieną ar kelias finansines paslaugas;

5) laikinai ar visam laikui uždrausti vieno ar kelių banko filialų ar kitų banko ar užsienio banko filialo padalinių veiklą. Priežiūros institucijai priėmus sprendimą laikinai uždrausti filialo ar kito padalinio veiklą, filialas ar kitas padalinys neturi teisės teikti finansinių paslaugų, o priėmus sprendimą visam laikui uždrausti filialo ar kito padalinio veiklą, bankas, be to, privalo nedelsdamas priimti sprendimą nutraukti tokio filialo ar kito padalinio veiklą;

6) paskelbti banko ar užsienio banko filialo veiklos apribojimą (moratoriumą);

7) laikinai apriboti teisę disponuoti lėšomis, esančiomis sąskaitose Lietuvos banke bei kitose kredito įstaigose, ir kitu turtu;

8) atšaukti išduotą licenciją ar laikinai sustabdyti jos galiojimą.

Centrinis bankas užsienio banko atstovybei turi teisę taikyti šias poveikio priemones:

1) įspėti atstovybę dėl šio Lietuvos Respublikos bankų įstatymo ir priežiūros institucijos teisės aktų pažeidimo;

2) uždrausti atstovybės veiklą Lietuvos Respublikoje. Pritaikius šią poveikio priemonę, nedelsiant turi būti priimamas sprendimas nutraukti atstovybės veiklą.

Europos Sąjungos valstybėje narėje licencijuotam užsienio bankui, teikiančiam finansines paslaugas Lietuvos Respublikoje neįsteigus filialo, ar Europos Sąjungos licencijuoto užsienio banko Lietuvos Respublikoje įsteigtam filialui priežiūros institucija turi teisę taikyti šias poveikio priemones:

1) įspėti dėl šio Įstatymo ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių saugią ir patikimą bankų veiklą, pažeidimo ar veiklos trūkumų;

2) užsienio banko filialui laikinai apriboti teisę disponuoti lėšomis, esančiomis sąskaitose Lietuvos banke bei kitose kredito įstaigose, ir kitu turtu;

3) laikinai ar visam laikui uždrausti teikti finansines paslaugas Lietuvos Respublikoje.

Lietuvos bankas, turi priimti sprendimą taikyti aukščiau nurodytas poveikio priemones Europos Sąjungos valstybėje narėje licencijuotam užsienio bankui, teikiančiam

finansines paslaugas Lietuvos Respublikoje neįsteigus filialo, ar Europos Sąjungos valstybėje narėje licencijuoto užsienio banko Lietuvos Respublikoje įsteigtam filialui, jei to prašo tos Europos Sąjungos valstybės narės priežiūros institucija.

Priežiūros institucija turi teisę taikyti vieną ar kelias poveikio priemones savo nuožiūra, priimdama sprendimą taikyti poveikio priemones ir parinkdama konkrečią poveikio priemonę (priemones), atsižvelgia į nustatytų pažeidimų ir veiklos trūkumų turinį, apimtį, kartotinumą, jų įtaką indėlininkų ir kitų kreditorių interesams, asmens, kuriam taikoma poveikio priemonė, finansinę būklę, steigėjo, akcininkų ir vadovų pasirengimą bei galimybes pašalinti pažeidimus ir trūkumus, nustatytų pažeidimų bei veiklos trūkumų ir numatomos taikyti poveikio priemonės (priemonių) pasekmes asmens, kuriam taikoma poveikio priemonė, ir bankų sistemos stabilumui ir patikimumui.

Priežiūros institucijos sprendimas taikyti bankui poveikio priemonę (priemones) įsigalioja kitą dieną po jo priėmimo dienos, jeigu šiame Lietuvos Respublikos bankų įstatymo ar sprendime nenustatyta kitaip.

Priežiūros institucijos sprendimas dėl poveikio priemonės (priemonių) taikymo turi būti motyvuotas ir įstatymų nustatyta tvarka gali būti skundžiamas teismui. Sprendimo, išskyrus sprendimą skirti Lietuvos Respublikos bankų įstatymo nustatytas baudas, apskundimas nesustabdo šio sprendimo vykdymo. Teismas nevertina ir nesprendžia klausimo dėl poveikio priemonės rūšies parinkimo ir jos taikymo tikslingumo.

Poveikio priemonės, kurios pritaikomos laikinai, galioja iki priežiūros institucijos sprendime taikyti poveikio priemones nurodyto termino. Šis terminas gali būti apibrėžtas konkrečia data, laikotarpiu ar susietas su tam tikrų sąlygų atsiradimu (aplinkybių išnykimu), nebent priežiūros institucija priima sprendimą jas atšaukti anksčiau nustatyto termino.

Komercinių bankų įstatymo nustatytos poveikio priemonės gali būti panaudotos bankams, kai: LB pateikta neteisinga informacija ir nepateikta būtina bankų priežiūrai vykdyti informacija ar dokumentai; nesilaikyta nustatytų normatyvų; pažeisti kiti LR įstatymai.⁹⁰

3.6. Rinkos disciplina – informacijos atskleidimas

Atsižvelgiant į Bazelis II nuostatas Lietuvos banko valdyba patvirtino Visuomenei skelbiamos informacijos reikalavimus.⁹¹ Jie taikomi nuo 2007 m. sausio 1 d. ir pakeitė iki

⁹⁰ Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832

⁹¹ Lietuvos banko valdybos 2005 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. 37 Dėl Visuomenei skelbiamos informacijos reikalavimų patvirtinimo, kai kurių Lietuvos Banko valdybos nutarimų, reglamentuojančių ataskaitų

šiol galiojusių panašius komercinių bankų veiklos skaidrumo reikalavimus. Pagrindinis principas, kuriuo bankai turi vadovautis skelbdami informaciją visuomenei, yra informacijos svarbumas. Tuo tikslu kiekvieno komercinio banko valdyba privalo patvirtinti informacijos skelbimo visuomenei politiką.

Naujieji Visuomenei skelbiamos informacijos reikalavimai⁹² įpareigoja bankus atskleisti informaciją apie banko vidinio kapitalo pakankamumo vertinimo procesą, jo organizavimo pagrindinius principus, šio proceso metu nustatytas bankui reikšmingas rizikos rūšis, jų klasifikaciją ir priimtinumą lygį, taip pat rizikos valdymo organizavimą ir metodus bei vidinio kapitalo poreikio nustatymą.

Visuomenei skelbiamos informacijos reikalavimai nustato bankų atskleidžiamos informacijos skelbimo periodiškumą. Taip pat nustatyta, kad bankai privalo skelbti informaciją ne tik apie banką individualiai, tačiau ir apie visą konsoliduotą banko finansinę grupę. Reikalaujama, kad bankai kartu su finansine metų ataskaita ir nepriklausomų auditorių išvadomis skelbtų ir konsoliduotą metinį pranešimą, kaip numatyta Lietuvos Respublikos įmonių konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatyme.

Lietuvos teisės aktų, susijusių su rizikos valdymu, analizė leidžia daryti išvadą, kad šiuo metu Lietuvoje nėra vieno išsamaus dokumento, reglamentuojančio rizikos valdymą banke, kaip ir vieningo dokumento reguliuojančio bankų priežiūros institucijos atliekamas funkcijas. Autoriaus nuomone, derėtų aukščiau išdėstytas Bazelio bankų priežiūros komiteto susitarimų, bei Europos sąjungos teisės aktų nuostatas įgyvendinančius nacionalinius teisės aktus kodifikuoti į vieną bendrą Lietuvos banko priimtą teisės aktą. Tai leistų sistemaiškai pažvelgti į komercinių bankų rizikos valdymo teisinį mechanizmą, ir taip tinkamai perkelti aukščiau minėtų tarptautinių teisės aktų nuostatas į praktinį įgyvendinimą.

pateikimo periodiškumą, pakeitimo ir kai kurių Lietuvos Banko valdybos nutarimų pripažinimo netekusiais galios

⁹² *Ibid.*

IV. Praktinis rizikos valdymo modelių įgyvendinimas Lietuvos bankuose

4.1. Rizikos valdymas AB banke „Hansabankas“

Pagrindinis AB banko „Hansabankas“ (toliau šiame skyriuje gali būti vadinamas „banku“) tikslas įgyvendinant banko rizikos valdymo politiką yra išvengti didelių nuostolių, kurie gali įtakoti banko nuosavybę. Už rizikos politiką įgyvendinimą organizacijos padaliniuose ir už bet kurį gryojo turto vertės sumažėjimą banke yra atsakinga banko valdyba. Ji nustato rizikos valdymo standartus ir maksimalius leistinus rizikos lygius, be to, atskirų rizikų valdymo klausimus ji delegavo: Rizikos valdymo komitetui, Paskolų komitetui ir Aktyvų-pasyvų valdymo komitetui. Už bendrą rizikos valdymą yra atsakingas šalies rizikos vadovas. Šalies rizikos vadovas yra atsakingas už bendrų principų įgyvendinimą ir metodus siekiant identifikuoti, vertinti, valdyti ir informuoti apie įvairias rizikas. Banke taipgi yra Rizikos valdymo tarnyba kuri yra nepriklausoma nuo kitų banko padalinių ir nedalyvauja priimant verslo sprendimus. Pagrindinės Rizikos valdymo tarnybos pareigos:

- banko rizikos vertinimo standartų vystymas ir informacijos apie riziką pateikimas organizacijos viduje ir valdybai bei tarybai.
- leistinos rizikos ir rizikos lygio stebėjimas grupėje.
- rizikos politikos įgyvendinimas.
- katastrofiškas pasekmes (labai dideli nuostoliai, maža tikimybė) turinčios rizikos mažinimas (draudimas, veiklos tęstinumo planavimas, IT rizikos valdymas).
- rizikos valdymo ir kontrolės aplinkos stebėjimas.

Sprendimus dėl rizikos, kuri prisiimama įvairiuose organizacijos padaliniuose, priima komitetai savo kompetencijos ribose. Šie komitetai sudaryti iš aukštesniosios grandies padalinių vadovų ir rizikos valdymo grupės atstovų.

Kredito rizika.

Kredito rizikos valdymo pagrindas yra Hansabank Grupės kredito politika ir Swedbank Grupės kredito politika, kuri nustato bendrus kreditavimo proceso standartus visoms grupės bendrovėms. Politika nustato šiuos principus:

- kreditų grąžinimas paprastai turi būti užtikrintas pinigų srautais iš pagrindinės veiklos;
- rizika ir grąža iš kiekvieno kliento turi būti subalansuota;

- didelių kreditų atveju sprendimus priimantys asmenys turi gerai žinoti kliento patikimumą ir kredito paskirtį;
- yra reikalaujama gera klientų kredito istorija.

Kredito rizikos valdymo pagrindas yra pakankamas kliento patikimumo įvertinimas. Prieš priimant kiekvieną reikšmingą kredito sprendimą, paprastai nustatomas sandorio šalies reitingas. Rizikos reitingas nustatomas naudojant rizikos vertinimo sistemą, kuri atitinka pagrindinės sandorio šalies arba sandorio dydį ir sudėtingumą. Sandorio šalies įvertinimas yra svarbus santykių su klientais valdymo srityje – kuo didesnė kliento rizika, tuo didesnis dėmesys kreipiamas į kliento mokumą. Suteikęs paskolą, bankas nuolat stebi kliento mokumą ir užstato tikrąją vertę.

Esamų įsipareigojimų rizikos reitingai turi būti atnaujinami pakankamai dažnai ir ne rečiau kaip kartą per metus. Vidiniai reitingai yra svarbi priemonė kredito rizikos stebėjimo ir kontrolės srityje, būtina užtikrinti, kad vidiniai rizikos vertinimai yra pastovus ir tiksliai atspindi individualią kredito riziką.

Kreditavimo departamentas yra atsakingas už Hansabanko reitingų sistemos metodikoje apibrėžtų rizikos reitingų nustatymą, o Kredito rizikos valdymo departamentas – už šių reitingų patvirtinimą. Kredito rizikos valdymo departamentas taip pat yra atsakingas už kredito rizikos vertinimo priemonių, kurios taikomos segmentams iki reikšmingumo lygmens, sukūrimą.

Siekiant vykdyti rizikos priežiūrą portfelio lygmeniu, Rizikos valdymo tarnyba kiekvienais metais atlieka testavimą nepalankiausiomis sąlygomis, kurio metu analizuojamas įvairių galimų, bet mažai tikėtinų įvykių poveikį Banko kapitalo pakankamumui. Tokie įvykiai, be kita ko, apima galimą įsipareigojimų nevykdymo padidėjimą dėl makroekonominės aplinkos, sektoriui būdingų pokyčių ir didžiausių įsipareigojimų neįvykdymo galimybes.

Individualaus rizikos vertinimo tikslais bankinė knyga yra suskirstyta į penkias pozicijų kategorijas, kuriose rizika vertinama naudojant atitinkamą rizikos vertinimo sistemą. Segmentavimas daugiausia priklauso nuo klientų teisinės formos ir dydžio. Savivaldybių ir Valstybinių įmonių įsipareigojimams Bankas taiko supaprastintą metodą, pagal kurį naudojami išorinių kredito agentūrų rizikos vertinimai arba rizika vertinama portfelio pagrindu. Bankinė knyga yra suskirstyta į kategorijas pagal šiuos kriterijus:

- bankinės institucijos identifikuojamos pagal sandorio šalies rūšį, tai yra, ar sandorio šalis yra bankas ar kredito įstaiga, turinti atitinkamos priežiūros institucijos išduotą kredito licenciją;
- klientai, t.y. įmonės, kurių konsoliduota rizika viršija 0.8 milijono eurų

- klientai, t.y. MVĮ (mažosios arba vidutinės įmonės) kurių konsoliduota rizika Grupėje svyruoja nuo 0.2 iki 0.8 milijonų eurų;
- mažmeniniai MVĮ klientai, t.y., kurių konsoliduota rizika Grupėje yra iki 0.2 milijono eurų;
- mažmeniniai klientai, t.y. privatūs asmenys, kurių įsipareigojimai identifikuojami pagal kredito sutarties savininką, kuris yra privatus asmuo, o paskui – pagal produktų grupes (pavyzdžiui, būsto paskolas, išperkamąją nuomą, atsinaujinančius kreditus ir kitas pozicijas).

Finansinė rizika – tai rinkos kintamųjų, tokių kaip palūkanų normų, valiutų kursų, nuosavybės vertybinių popierių ir biržos prekių kainų pokyčių poveikio banko balansinėms ir nebalansinėms pozicijoms rizika. Finansinei rizikai priskiriama ir likvidumo rizika, kai bankas negali laiku įvykdyti savo trumpalaikių finansinių įsipareigojimų, nepatirdami didelių sąnaudų.

Finansinė rizika.

Finansinės rizikos valdymo kertinis akmuo yra bendros rizikos prisiėmimo ir valdymo principai, kuriuos įgyvendina banko valdyba, tvirtindama atitinkamas politikas ir principus. Banko finansinės rizikos portfelių rizikos lygis yra žemas, visos pozicijos nustatytų limitų ribose yra skaidrios, visi finansinės rizikos komponentai yra valdomi ir vertinami, susiję finansiniai instrumentai yra aprašyti išsamiomis procedūromis.

Prisiimama finansinė rizika yra visada įvertinama atsižvelgiant į numatomas pajamas. Finansinės rizikos nepriklausomą kontrolę įgyvendina Rinkos rizikos valdymo padalinys, kuris yra tiesiogiai atskaitingas valdybai ir yra visiškai nepriklausomas nuo kitų padalinių, dalyvaujančių finansinės rizikos prisiėmimo procese.

Aktyvų ir pasyvų valdymas

Aktyvų ir pasyvų valdymo komitetas yra atsakingas už banko rizikos profilio, turto ir įsipareigojimų struktūros nustatymą atitinkamo Swedbank grupės komiteto, Hansabank grupės finansų komiteto, Hansabank grupės aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto nustatytų rizikos limitų ribose. Banko aktyvų ir pasyvų valdymo komitetas nustato rizikos vertės (VaR) limitus, likvidumo, turto ir įsipareigojimų struktūros, kapitalizacijos, nuosavo kapitalo rizikos, užsienio valiutų kursų ir palūkanų normų pozicijų limitus, paskirstydamas rizikos limitus tarp banko padalinių.

Aktyvų ir pasyvų valdymo komitetas taip pat nustato limitus finansų įstaigoms ir atskirus limitus finansiniams produktams, susijusiems su rinkos rizika, bei tvirtina rinkos

rizikos metodikas ir taisykles. Iždo departamentas vykdo kasdieninį turto ir įsipareigojimų valdymą, valdydamas užsienio valiutos, likvidumo, palūkanų normų, terminų neatitikimo, kapitalizacijos ir prekybines pozicijas. Banko rinkos rizikos valdymo padalinys savarankiškai stebi Banko turto ir įsipareigojimų riziką bei prisiimtas pozicijas.

Likvidumo rizika

Likvidumo rizika tai rizika, kai bankas, negalėdamas realizuoti savo turto arba gauti reikiamo finansavimo, negali laiku įvykdyti savo įsipareigojimų. Likvidumo rizika atsiranda ir tuomet, kai bankas negali likviduoti savo rinkos pozicijų gerokai nesumažindami rinkos kainų. Banko likvidumo strategijoje numatyta remti dukterines įmones likvidumo ir kapitalo valdymo srityse. Banko likvidumas priklauso nuo šių veiksnių:

- būtinumo tenkinti trumpalaikius savo klientų poreikius, susijusius su grynaisiais pinigais ir prekybiniais vertybiniais popieriais,
- priėjimo prie kapitalo rinkų,
- galimybės likviduoti rinkos pozicijas.

Likvidumo rizikai valdyti naudojamas Lietuvos banko nustatytas likvidumo normatyvas, kuris negali būti mažesnis nei 30 procentų. Aktyvų ir pasyvų valdymo komitetas taip pat užtikrina, kad Banko likvidus turtas sudarytų ne mažiau kaip 20 procentų banko klientų lėšų. Likvidų turtą sudaro gryniesi pinigai, lėšos centriniame Banke ir didelio likvidumo EBPO šalių vyriausybių obligacijos (kurias galima parduoti per 3 bankų darbo dienas).

Valiutų kursų rizika

Valiutų kursų rizika atsiranda dėl nepalankių užsienio valiutų kursų pokyčių Lietuvos lito (LTL) atžvilgiu. Banko iždo departamentas valiutų rizikai valdyti naudoja šiuos limitus:

- atvira pozicija eurais (EUR) turi būti neutrali (yra neribojama centrinio banko),
- atvira pozicija užsienio valiuta ir brangiaisiais metalais neturi viršyti 15 proc. grynujų nuosavų lėšų;
- pozicijų užsienio valiuta riziką, įtraukiant kitų rinkos rizikos veiksnių pozicijas, riboja bendras rizikos vertės (VaR) limitas.

Palūkanų normos rizika

Banko iždo departamentas palūkanų normos rizikai valdyti naudoja šiuos limitus:

- Palūkanų normos jautrumo limitas: esant lygiagrečiam +100 procentinių punktų visų palūkanų normų kreivės pokyčiui, Banko turto vertė negali sumažėti daugiau nei 8 milijono eurų (įskaitant 2 milijonų eurų papildomą limitą, taikomą turtui, kuris vertinamas rinkos verte).
- Palūkanų normos pozicijų riziką, įtraukiant kitų rinkos rizikos veiksnių pozicijas, riboja bendras rizikos vertės (VaR) limitas

Rinkos rizika

Rinkos rizika kyla iš pozicijų, kurias įtakoja rinkos kintamųjų (palūkanų normų, užsienio valiutų kursų, finansinių instrumentų ir užtikrinimo priemonių kainų) pokyčiai. Prisiimti rinkos riziką gali tik šią teisę turintys banko padaliniai. Visų prisiimamų pozicijų dydis priklauso nuo atitinkamų nustatytų rinkos rizikos limitų. Visus rinkos rizikos limitus ir pozicijas vertina, kontroliuoja ir apie jas informuoja Hansabanko Rinkos rizikos valdymo padalinys. Rinkos rizikos valdymas vadovaujasi šiomis rekomendacijomis:

- rinkos rizikos valdymo pagrindą sudaro Hansabank grupės mastu taikoma Rinkos rizikos valdymo politika,
- visi rinkos rizikos vertinimo modeliai kuriami ir peržiūrimi centralizuotai,
- rinkos rizikos limitų paskirstymas nustatomas „iš viršaus į apačią“ principu, ir Hansabank grupės mastu nustatytų rizikos koncentracijos limitų pagrindu. Šie limitai nustatomi vadovaujantis dualumo principu.
- Rinkos rizikos techninis valdymas Banke yra centralizuotas, t.y. visi Banko padaliniai, prisiimdami rinkos rizikos veiksnių įtakojamas pozicijas, naudojami bendra IT platforma, kuri leidžia riziką stebėti realiu laiku ir „iš viršaus į apačią“ principu.

Rizikos vertės (VaR) metodas yra naudojamas galimiems nuostoliams vertinti ir parodo maksimalų tikėtiną tam tikro portfelio vienos prekybos dienos galimą nuostolį, esant 99 proc. tikimybei. Šis metodas pagrįstas finansinių priemonių rizikos vertės istoriniais vienerių metų pokyčiais. Nelinijinė rizika taip pat ribojama ir vertinama kiekvieną dieną atliekant testavimą nepalankiausiomis sąlygomis.

Bankas naudoja Hansabank grupėje patvirtintą Swedbank VaR skaičiavimo metodiką. Visos finansinės priemonės, susijusios su palūkanų normų arba užsienio valiutų kursų rizika, yra įtraukiamos į VaR modelį, rizikos dydis yra apskaičiuojamas kiekvieną dieną ir informuojami visi riziką prisiimantys Banko padaliniai. Bankas nelaiko nuosavybės prekybinių vertybinių popierių arba išvestinių finansinių priemonių pozicijų.

Rizikos apskaičiavimo ir vertinimo modelių kokybė yra nuolatos tikrinama taikant grįžtamojo patikrinimo metodą (angl. backtesting). Naudojant šį metodą, kiekvienos darbo dienos veiklos rezultatas – pelnas (nuostolis) - yra palyginamas su atitinkamu numatytu VaR modelio rezultatu. Rinkos rizikos valdymas kartu su Hansabank grupės Rinkos rizikos valdymu reguliariai peržiūri esamus, analizuoja naujus rizikos modelius, kurie galėtų pagerinti esamą rizikos vertinimo procesą. Rinkos rizikos valdymo padalinys bendradarbiauja su Banko padaliniais, kuriant naujus finansinius instrumentus, kurie suteikia klientams galimybę apsidrausti nuo rinkos rizikų arba paversti ją priimtina rizika.

Operacinės rizikos valdymo principai Banke:

- vadovaudamasis operacinės rizikos politika Bankas stengiasi išlaikyti žemiausią įmanomą rizikos lygį, tuo pačiu metu stengdamasi resursus naudoti racionaliai;
- bankas neprisiima nevaldomos ar neribojamos rizikos net ir tuo atveju, jeigu tokios rizikos prisiėmimas padėtų uždirbti didesnę pelną;
- konkretūs limitai ir reikalavimai atliekamoms operacijoms nustatomi rašytinėse procedūrose arba išleidžiant atskirą potvarkį.
- siekdama sumažinti žmonių klaidų ir apgaulės riziką Bankas taiko dualumo principą, pagal kurį visus sandorius arba operacijas turi patvirtinti mažiausiai du atskiri darbuotojai.
- Banko nuomone operacinės rizikos veiksmingo valdymo pagrindas yra geras visų darbuotojų žinių apie operacinę riziką lygis.

Pagrindinės priemonės, padedančios išvengti kasdieninių nuostolių, yra organizacijos padalinių atsakomybė už rizikos valdymą, darbuotojų žinių apie rizikas gerinimas ir patikimos kontrolės aplinkos sukūrimas. Nuo 2002 m. Bankas operacinės rizikos valdymui ir įvertinimui naudoja plačiai tarptautinėje praktikoje taikomą Savo veiklos rizikos įvertinimo (Control Self Assessment) metodą.

Pagal šį metodą rizika identifikuojama ir vertinama Banko padaliniuose – tai yra faktinėse rizikos atsiradimo vietose. Už rizikos nustatymą, vertinimą ir stebėjimą yra atsakingi organizacijos padaliniai, o rizikos valdymo padaliniai vykdo konsultavimo, pagalbos teikimo ir apibendrinimo funkciją. Šis metodas sumažina išorinės kontrolės dalį ir įtraukia į rizikos valdymo procesą didelę dalį darbuotojų bei pagerina jų bendras žinias apie rizikas.

Rizikos prevencijos tikslais papildomai be CSA veikia kredito kontrolės bei Banko klientų aptarnavimo padalinių tinklo kontrolės funkcijos. Bankas yra įdiegęs veiklos

tęstinumo politiką ir procesą padedantį mažinti įvykių, kurių tikimybė yra nedidelė, bet kurie gali sukelti didelį neigiamą poveikį, nuostolius.

Bankas 2007 metais atnaujino veiklos tęstinumo politiką ir įsteigė Veiklos tęstinumo komitetą. Įvykiams, susijusiems su IT ir su fizine žala Banko centrinės buveinės pastatams, Bankas yra parengęs veiklos tęstinumo scenarijus ir veiklos tęstinumo planus. Bankas kiekvienais metais atlieka veiklos tęstinumo planų testavimą.

Atsižvelgiant į vykstantį procesų automatizavimą ir e-kanalų naudojimo augimą Banko bendrasis rizikos profilis koncentruojasi į informacines technologijas (IT). Bankas kartu su Hansabank Grupe siekdamas sumažinti IT rizikas, peržiūrėjo IT procesus ir pradėjo jų tobulinimą bei naujų procesų diegimą.

Bankas apdraudžia vadinamą „likutinę riziką“, kuriai pasireiškus būtų patirti dideli nuostoliai ir kurios neįmanoma ar ekonomiškai nenaudinga diversifikuoti viduje.

4.2. Rizikos valdymas AB banke Šiaulių bankas

AB banke Šiaulių bankas (toliau šiame skyriuje gali būti apibūdinamas kaip „bankas“) analizuoja, vertina, prisiima ir valdo rizikas, su kuriomis susiduria savo veikloje. Rizikos valdymo banke tikslas – konservatyviai valdant rizikas užtikrinti pakankamą nuosavybės grąžą. Įgyvendindamas pažangią rizikos valdymo politiką, bankas ne tik siekia maksimaliai sumažinti potencialią riziką, bet ir patobulinti kainodarą bei užtikrinti efektyvų kapitalo paskirstymą. Rizikos valdymo politika, patvirtinta banko valdybos, ir jos pagrindu parengtos skirtingų rizikos rūšių valdymo procedūros, padeda užtikrinti rizikos valdymo proceso vientisumą banke.

Rizikos valdymo politikos tikslas – nustatyti rizikas bei jų valdymo principus banko veikloje. Kadangi įvairios rizikos, su kuriomis susiduria bankas, yra tarpusavyje priklausomos, jų valdymas yra centralizuotas. Vienas iš pagrindinių banko rizikos valdymo komiteto tikslų – tinkamos rizikos valdymo sistemos sukūrimas ir koordinavimas. Bankas peržiūri savo rizikos valdymo politikas ir sistemas reguliariai, ne rečiau kaip kartą per metus, atsižvelgdamas į rinkos pokyčius, naujus produktus ir naujai atsiradusius geriausios praktikos principus.

Svarbiausios rizikos rūšys, su kuriomis susiduria bankas, yra kredito, rinkos, likvidumo ir operacinė rizika. Koncentracijos rizika laikoma kredito rizikos dalimi. Rinkos rizika apima užsienio valiutos kurso, palūkanų normos ir nuosavybės vertybinių popierių (akcijų) kainos riziką. Kitų rūšių koncentracijas bankas laiko nereikšmingomis ir jos nėra vertinamos. Siekiant išvengti interesų konflikto, banko padaliniai, vykduantys

rizikos valdymo funkcijas, yra atskirti nuo tų padalinių, kurių tiesioginė veikla yra susijusi su įvairių bankinės veiklos rizikos rūšių atsiradimu.

Kredito rizika

Bankas kredito riziką apibrėžia kaip riziką, kad bankas patirs nuostolių dėl klientų finansinių įsipareigojimų bankui nevykdymo. Kredito rizika daugiausia kyla iš kreditavimo veiklos ir yra reikšmingiausia rizika banko versle. Kredito rizika taip pat kyla iš investavimo veiklos (skolos vertybiniai popieriai), iš banko turto portfelio bei iš nebalansinių finansinių priemonių (pvz., kreditavimo įsipareigojimų, garantijų, akredityvų).

Bankas prisiima riziką tik tose srityse, kurios jam yra gerai žinomos ir kuriose jis yra įgijęs teigiamos patirties, siekiant išvengti per didelės rizikos sandoriuose, kurie gali turėti neigiamos įtakos didelei akcininkų nuosavybės daliai, tačiau tuo pačiu metu siekiant užtikrinti pakankamą pelningumo lygį, kuris, atsižvelgiant į vis augančią konkurenciją, užtikrintų banko stabilią padėtį rinkoje ir padidintų banko vertę.

Banko kreditavimo politika pagrindinį dėmesį skiria smulkaus ir vidutinio dydžio klientams, siekiant užtikrinti jiems geresnes finansavimo sąlygas ir tvirtą paramą.

Kredito rizikos vertinimas

Kredito rizikos valdymo procesas, kaip ir bet kurios kitos rizikos, su kuria susiduriama vykdant bankinę veiklą, valdymo procesas, gali būti suskirstytas į keturis etapus:

- 1) Rizikos identifikavimas (pripažinimas);
- 2) Rizikos apimties įvertinimas;
- 3) Rizikos stebėseną;
- 4) Rizikos kontrolė.

Bankas naudoja kredito rizikos valdymo priemones, kurios galėtų būti suskirstytos į dvi grupes:

- 1) Priemonės, padedančios išvengti sprendimų suteikti nepateisinamai rizikingus kreditus;
- 2) Priemonės, užtikrinančios efektyvią banko turto kokybės stebėsenos sistemą.

Priemonės, padedančios išvengti sprendimų suteikti nepateisinamai rizikingus kreditus, apima:

- 1) Daugiapakopę sprendimų priėmimo ir jų patvirtinimo sistemą;
- 2) Rizikos paskirstymą struktūriniais lygiais – limitų nustatymą;
- 3) Kredito grąžinimo užtikrinimo priemones (įkeistas turtas).

Daugiapakopės sprendimų priėmimo ir jų patvirtinimo sistemos tikslas – užtikrinti, kad sprendimus dėl kreditų suteikimo priimtų ne vienas asmuo, o kad tokie sprendimai būtų aptariami banko kolegialių organų, pavyzdžiui, priklausomai nuo konkretaus atvejo, banko paskolų komiteto, banko valdybos ar stebėtojų tarybos. Įgaliotiems asmenims yra nustatyti tam tikri limitai, susiję su kreditų teikimu, taip pat nustatyti patvirtinimo limitai kolegialiems organams.

Nustatomi limitai priklauso nuo įgaliotų asmenų kvalifikacijos, patirties ir jų valdomų filialų efektyvumo; tuo tarpu filialų komitetuose ir banko paskolos komitete dėmesys skiriamas komiteto narių kvalifikacijai, patirčiai ir regiono, kuriame įsikūręs filialas, ekonominiam aktyvumui, paskolų portfeliui ir kitiems veiksniams. Labai svarbu prieš suteikiant kreditą jį išsamiai išanalizuoti.

Kredito analizės tikslas – įvertinti kliento būklę ir perspektyvas toje srityje, kurioje jis (ji) teikia savo prekes ar paslaugas. Banko suteiktų kreditų grąžinimas turi būti pakankamai užtikrintas, siekiant maksimaliai sumažinti galimas kredito grąžinimo rizikas. Pasirenkama užtikrinimo priemonė, atsižvelgiant į kredito tipą. Teikdamas kreditą, bankas pirmiausia išanalizuoja paskolos gavėjo finansinį pajėgumą ir kredito grąžinimo galimybes, panaudojant paskolos gavėjo finansinius pinigų srautus.

Paskolų administravimas ir nuolatinė paskolų stebėseną yra pagrindinis banko saugumo ir patikimumo palaikymo principas. Tinkamas paskolų administravimas apima savalaikį paskolos gavėjo bylos atnaujinimą, įvedant naujausią finansinę informaciją, savalaikį naujausios finansinės informacijos įvedimą į duomenų bazę, bei įvairių dokumentų ir jų pakeitimų parengimą.

Bankas rengia ir diegia procedūras, tobulina informacines sistemas, skirtas stebėti atskiras paskolas ir visą paskolų portfelį bendrai. Šios procedūros apima kriterijus, kuriais remiantis galima iš anksto nustatyti potencialiai problemines paskolas ir kitus sandorius.

Skolos vertybiniai popieriai

Kredito rizika, kylanti iš skolos vertybinių popierių, valdoma atliekant skolininko analizę prieš priimant sprendimą įsigyti skolos vertybinius popierius. Taip pat reguliariai įvertinamos ir stebimos koncentracijos rizika kartu su skolinimo rizika, kylančios iš skolos vertybinių popierių portfelio.

Koncentracijos rizika

Bankas valdo, riboja ir kontroliuoja kredito rizikos koncentraciją, ypatingai kylančią individualių klientų bei susijusių klientų grupių, taip pat ekonominės veiklos sektorių atžvilgiu. Greta Lietuvos banko nustatytą riziką ribojančių maksimalios paskolos vienam skolininkui bei didelių pozicijų normatyvų bankas yra nustatęs normatyvą rizikai, kuri vienam skolininkui negali viršyti 15 proc. banko kapitalo. Didesnius limitus turi patvirtinti banko stebėtojų taryba. Lietuvos banko nustatytas maksimalios kredito rizikos vienam skolininkui normatyvas yra 25 proc.

Bankas taip pat nustato limitus ekonominės veiklos sektoriams, t. y. galima koncentracija tam tikruose ekonominės veiklos sektoriuose banko lygmenyje yra apribojama nustatant vidinius skolinimo limitus. Atskiriems ekonominės veiklos sektoriams nustatomi procentiniai ir apimties skolinimo limitai, siekiant užtikrinti, kad banko grupei neiškiltu per didelė rizika, susijusi su konkrečiu šalies ekonominės veiklos sektoriumi. Geografinė koncentracijos rizika banko veikloje nėra pripažinta, kadangi bankas teikia prioritetą vietiniams klientams.

Rinkos rizika

Bankas prisiima rinkos riziką, kuri apibrėžiama kaip Banko rizika patirti nuostolių dėl rinkos parametrų, tokių kaip užsienio valiutos kurso (valiutos kurso rizika), palūkanų normos (palūkanų normos rizika) ar akcijų (akcijų kainos rizika), nepalankių svyravimų. Bankui reikšmingiausia iš visų rinkos rizikos rūšių yra palūkanų normos rizika, tuo tarpu kitos rinkos rizikos rūšys – mažiau reikšmingos.

Valiutos kursų svyravimo rizika

Valiutos kursų svyravimo rizikos valdymą reglamentuoja Valiutos kursų svyravimo rizikos valdymo tvarka, kurioje pateiktas Banko vykdomų pardavimo ir pirkimo sandorių sąrašas. Be to, ši tvarka nustato principus, kurie padeda Bankui sumažinti iki minimumo jos patiriamą valiutos kursų svyravimo riziką. Bankas nevykdo jokių operacijų, dėl kurių iš atvirų valiutų pozicijų galima būtų tikėtis gauti pelno pasikeitus valiutos kursui. Banko valdyba tvirtina ir reguliariai peržiūri atviroms valiutų pozicijoms nustatomus maksimalius limitus.

Banko filialų, dukterinių įmonių ir paties Banko lygyje nustatyti limitai yra mažesni negu Lietuvos banko leidžiami limitai. Banko išdo departamentas atsakingas už tai, kaip Bankas laikosi Valiutos kursų svyravimo rizikos valdymo tvarkos. Bankas valdo valiutos kursų svyravimo riziką skaičiuojant atvirą valiutų poziciją.

Atvira valiutos pozicija lygi iš balansinių ir nebalansinių aktyvų atėmus balansinius ir nebalansinius įsipareigojimus atskira valiuta. Skaičiuojamos dvi valiutų pozicijos, t.y. trumpa ir ilga. Pagal banko politiką Bendroji atviroji pozicija negali viršyti 3%.

Bankui reikšminga su euru susijusi rizika, tuo tarpu su kitomis valiutomis susijusi rizika nėra reikšminga. Bankas vadovaujasi konservatyvumo principais valdydamas valiutos kursų svyravimo riziką ir visų pozicijų riziką apriboja limitais.

Rizikos valdymą reglamentuoja Palūkanų normos rizikos valdymo tvarka, kurioje nustatyti rizikos įvertinimo metodai bei rizikos valdymo priemonės. Šioje tvarkoje numatyta, kad: Bankas vadovaujasi principu, kuriuo remiantis jis vengia spėliojimų, kokios bus palūkanų normos ateityje, rizikos dydis įvertinamas remiantis palūkanų normos spragos modeliu, planavimo ir finansinės rizikos departamentas reguliariai teikia informaciją Rizikos valdymo komitetui apie atitinkamų spragos limitų laikymąsi bei teikia pasiūlymus banko valdybai dėl palūkanų normų nustatymo kreditams ir indėliams.

Likvidumo rizika

Likvidumo rizika - tai rizika, kad Bankas nesugebės laiku įvykdyti finansinių įsipareigojimų arba nesugebės gauti finansinių išteklių per trumpą laikotarpį, paimant paskolą ar parduodant turta.

Likvidumo rizikos valdymas priklauso nuo Banko sugebėjimo padengti finansinių išteklių trūkumą skolinantis iš rinkos bei nuo pačios rinkos likvidumo. Valdant likvidumo riziką, santykinai nedidelis Banko dydis turi ir teigiamų ir neigiamų savybių. Iš vienos pusės, iškilus likvidumo problemoms, poreikis finansiniams ištekliams yra gana mažas bankinės sistemos atžvilgiu ir dėl to šias problemas lengva išspręsti. Iš kitos pusės, iškilus likvidumo problemoms, Banko sugebėjimas skolintis iš rinkos gali žymiai sumažėti. Dėl šios priežasties Bankas turi reikšmingą skolos vertybinių popierių portfelį, kurio likvidumas yra aukštas. Likvidumo rizikos valdymą reglamentuoja Likvidumo rizikos valdymo tvarka, kurią patvirtino Banko valdyba. Šioje tvarkoje aprašytos strateginės ir trumpalaikės likvidumo rizikos valdymo priemonės

Strateginė (iki 6 mėnesių) likvidumo rizika įvertinama analizuojant įvairių likvidumo rodiklių dinamiką. Šių rodiklių sąrašas kartu su rekomenduojamais jų pokyčio limitais pateiktas aukščiau minėtoje tvarkoje. Sprendimus, susijusius su likvidumo valdymu, priima Banko Rizikos valdymo komitetas, remdamasis Banko Planavimo ir finansinių rizikų departamento pateikta informacija, arba Banko Valdyba, remdamasi

Rizikos valdymo komiteto pateikta informacija, už kurios pateikimą atsakingas Iždo departamentas.

Kapitalo valdymas

Banko kapitalas apskaičiuojamas ir paskirstomas rizikoms, vadovaujantis Lietuvos banko valdybos patvirtintomis Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrosiomis taisyklėmis. Grupės kapitalo valdymo tikslai:

- 1) laikytis Lietuvos banko nustatytų kapitalo pakankamumo reikalavimų bei pagrindinio akcininko nustatytu aukštesniu, siektinu kapitalo pakankamumo reikalavimu;
- 2) užtikrinti Banko veiklos tęstinumą, grąžą akcininkams bei naudą kitoms suinteresuotoms šalims;
- 3) skatinti Banko verslo vystymą tvirtos kapitalo bazės pagalba.

Kapitalo pakankamumas ir pagal Lietuvos banko reikalavimus apskaičiuoto kapitalo panaudojimas yra stebimas kasdien, kiekvieną ketvirtį priežiūros institucijai teikiama informacija apie kapitalo pakankamumą, vadovaujantis Lietuvos banko reikalavimais.

Išvados

1. Teisės aktuose egzistuoja daugybė rizikos sąvokos sampratos apibrėžčių. Net tos pačios institucijos – Lietuvos banko, priimtuose skirtinguose teisės aktuose sutinkami skirtingi rizikos rūšių sąvokų apibrėžimai. Turint omenyje tai, kad įstatymų lygmeniu rizikos sąvoka iš esmės visiškai neapibrėžta, kyla dviprasmybių bei neaiškumų, kaip kvalifikuoti terminą “rizika” kiekvienu konkrečiu atveju. Autorius siūlo terminą “rizika” teisine prasme suformuluoti sekančiais: “Rizika – tai neatitikimo tarp tikslo, kurio siekta, ir gauto rezultato galimybė”. Laikantis šio bendro termino apibrėžiant kitas rizikos rūšis teisės aktuose būtų išvengta painumo ir neapibrėžtumo.
2. Komercinių bankų rizikos valdymo teisinis mechanizmas yra efektyvus rizikos valdymo banke pagrindas. Komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo dėmenys – tai teisės normos, kuriose įtvirtinti:
 - a. Reikalavimai bankams, įtvirtinti teisės aktuose, kuriuos bankai turi atitikti prieš pradėdami veiklą, ir bet kuriuo bankų veiklos laikotarpiu; jų paskirtis yra riboti nepatikimų ir negalinčių užtikrinti savo veiklos stabilumo bei, tuo pačiu, ir kitų finansų rinkos dalyvių saugumo, subjektų patekimą į finansų rinką.
 - b. Riziką ribojantys normatyvai, įtvirtinti teisės aktuose, kurių bankai privalo nuolat laikytis, ir kurie riboja bankų prisiimamą riziką nustatant sąlygas, kurias bankai turi atitikti.
 - c. Rizika pagrįsta bankų priežiūra, kuri įgyvendina bankų veiklos pradėjimo kontrolę bei riziką ribojančių normatyvų vykdymą.
3. Bazelio susitarimuose ir 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo numatytas minimalus kapitalo ir pagal riziką pakoreguotų aktyvų ir nebalansinių straipsnių santykis – 8 procentai. Toks santykis buvo nustatytas be ypatingų tyrimų atsižvelgus į vidutinę to meto bankų kapitalizaciją. Turint omenyje bankų veiklos specifiką, jų veiklos sąlygų skirtumus, ir šalių skirtumus, šis reikalavimas turėtų būti nurodytas ne konkrečiu skaičiumi, o ekonomiškai pagrįstu metodu, kaip apskaičiuoti šį minimalų rodiklį kiekvienu skirtingu atveju.
4. Europos sąjungos teisės aktuose įtvirtintų principų detalizavimas nacionaliniuose teisės aktuose paliktas valstybių narių kompetencijai, kas leidžia nustatyti

priimtinausią komercinių bankų rizikos valdymo mechanizmo formą. Lietuvoje įgyvendinant 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, nustatytos gairės, reglamentuojančios reikalavimus bankams, norintiems pradėti veiklą, įgyvendinamos pasitelkiant dviejų leidimų sistemą – leidimų steigti banką išdavimo procedūrą, bei licencijos išdavimo bankui procedūrą. Toks reglamentavimas neprieštarauja 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, nuostatomis, kadangi griežtesnis reglamentavimas užtikrina didesnę rinkos apsaugą nuo nepatikimų subjektų, nors tuo pat metu ir riboja konkurenciją.

5. Bankų priežiūros reglamentavimas Lietuvoje formaliai atitinka reikalavimus, įtvirtintus Europos sąjungos teisėje, o Lietuvos banko priimti aktai išsamiai detalizuoja rizika pagrįstos priežiūros procedūras, nenukrypstant nuo suformuotų tarptautinių gairių.
6. Įstatymų lygmeniu įtvirtintas atsisakymo pagrindas išduoti leidimą steigti banką „kai banko įstatų nuostatos neužtikrina saugios ir patikimos banko veiklos“ suponuoja galimybę piktnaudžiauti šia norma. Tai reikštų 2006/48/EB direktyvoje įtvirtinto principo, kad perkeliant į nacionalinę teisę turi būti laikomasi objektyvių kriterijų, pažeidimą. Todėl ši norma iš esmės turi būti arba susiaurinta iki „bankų įstatų nuostatos neatitinka teisės aktų reikalavimų“, nes saugios ir patikimos banko veiklos objektyvus vertinimas vien įstatų pagrindu yra negalimas ir diskutuotinas, turint omenyje, kad leidimas steigti dar nereiškia licencijos išdavimo procedūros, kurios metu vertinama, ar bankas jau pasiruošęs teikti paslaugas, ir ar gali jas teikti saugiai ir patikimai.
7. Nei bankų priežiūra, nei tobulos taisyklės niekada nepakeis ir kitų svarbių veiksnių, užtikrinančių bankų stabilumą - vidaus rizikos valdymo mechanizmo ir vidaus kontrolės. AB banke „Hansabankas“ ir AB Šiaulių banke patvirtintos rizikos valdymo politikos. Swedbank grupei priklausantis bankas „Hansabankas“ savo veikloje riziką vertina pasitelkdamas vidaus reitingu pagrįstu metodu, kas leidžia efektyviai panaudoti turimą kapitalą. AB „Šiaulių bankas“ savo veikloje naudoja paprastesnius metodus rizikai įvertinti, taiko konservatyvesnę politiką bei griežtesnius vidinius normatyvus savo veiklai nei reikalauja kredito įstaigų priežiūros institucija. Vidaus rizikos valdymo mechanizmai šiuose bankuose užtikrina, kad komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmas veiktų efektyviai.

Santrauka

Šiame magistro darbe analizuojama rizikos sąvoka, apibrėžiama komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo sąvokos samprata ir išskiriami esminiai šio mechanizmo dėmenys. Autoriaus nuomone komercinių bankų rizikos valdymo teisinis mechanizmas susideda iš: 1) reikalavimų besisteigiančiam bankui tam, kad būtų sumažinta ar išvengta potencialiai nepatikimų subjektų patekimo į finansų sektorių rizikos; 2) rizika pagrįstų reikalavimų bankams, kad bankai savo veikloje įvertintų riziką prieš ją prisiimdami, ir turėtų pakankamai kapitalo, kad apsisaugotų nuo galimų nuostolių; 3) priežiūros, kuri užtikrina, kad šios dvi komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo dalys praktikoje veiktų sklandžiai ir krizės momentu sumažintų sisteminės rizikos atsiradimo tikimybę ir jos lygį, bei apsaugotų kitus finansų rinkos subjektus nuo galimų praradimų.

Autorius analizuoja pagrindinius šaltinius, kurie nustato komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo gaires: Bazelio bankų priežiūros komiteto priimtų susitarimus dėl kapitalo pakankamumo, kurie yra reguliavimo ir įgyvendinimo nacionalinėje teisėje pagrindas, nustatantis bankų veiklos rizika pagrįstus reikalavimus, bei Europos kapitalo pakankamumo direktyvą, kuri įgyvendina Bazelio susitarimų nuostatas Europos sąjungoje.

Kitoje šio darbo dalyje analizuojamas šių tarptautinių standartų ir gairių įgyvendinimas nacionalinėje teisėje Lietuvoje, ieškoma neatitikimų tarptautiniam reglamentavimui ir galiausiai pristatomas praktinis rizikos valdymas komerciniame banke kaip pateikto komercinių bankų rizikos valdymo teisinio mechanizmo priemonių išdava.

Summary

A Legal Mechanism for Commercial Bank Risk Management

This master's thesis analyses the concept of risk in general, defines the commercial banks risk management's legal mechanism, and elucidates main aspects of this definition. In the view of author commercial banks risk management's legal mechanism consists of: 1) requirements for establishing bank in order to reduce or avoid the risk of potentially unreliable subjects getting into financial sector, 2) requirements for banks in their practice, so that banks would estimate risk before taking it, and have a reserve funds to hedge against possible losses, 3) supervision, which ensures that these two parts of commercial banks risk management's legal mechanism would work in practice fluently, and in case of crisis would introduce preventative actions to minimize systematic risk, and losses for other subjects.

The author analyses the main sources for creating framework for commercial banks risk management's legal mechanism in national law: Basel minimum standards for capital adequacy which is the basis for domestic rule-making and adoption procedures, which aligns regulatory capital requirements more closely to the underlying risks that banks face, and European Capital Requirements Directive, which adopts Basel capital adequacy accords.

The next part of this master's thesis deals with national implementation of these frameworks, and looks for imbalance within international regulation, and finally introduces the risk management in commercial banks, as outcome of previously introduced legal expedient.

Literatūros sąrašas

I. Teisės norminiai aktai:

Įstatymai

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832.
3. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 2003-10-08, Nr. 94-4246.
4. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas, Valstybės žinios, 2007-02-08, Nr. 17-627.
5. Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas. Valstybės žinios, 2003-07-25, Nr. 74-3424.
6. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891.
7. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas Valstybės žinios, 2004-04-15, Nr. 54-1832 .

Lietuvos banko nutarimai

8. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendrųjų nuostatų patvirtinimo Nr. 133. Valstybės žinios, 2007-10-23, Nr. 109-4486.
9. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl mokėjimo sistemos LITAS-RLS ir mažmeninių mokėjimų sistemos LITAS-MMS Nr. 173. Valstybės žinios, 2007-01-11, Nr. 4-207.
10. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl operacinės rizikos valdymo banke bendrųjų nuostatų Nr. 74, Valstybės žinios, 2003-08-06, Nr. 77-3568.
11. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl bendrųjų kredito įstaigų prašymų išduoti leidimus pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo taisyklių patvirtinimo Nr. 58. Valstybės žinios, 2004-05-14, Nr. 80-2878.
12. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl Komercinių bankų vidaus audito tarnybos veiklos tvarkos patvirtinimo Nr.154. Valstybės žinios, 1995-06-14, Nr. 49-1214.
13. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl paskolų komiteto sudarymo ir veiklos tvarkos patvirtinimo Nr.61, Valstybės žinios, 2004-09-30, Nr. 62-1568.

14. Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl bankų inspektavimo nuostatų patvirtinimo Nr. 157, Valstybės žinios, 2004-09-30, Nr. 145-5299.
15. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl banko vadovų rinkimo arba skyrimo Nr. 105, Valstybės žinios, 2004-07-01, Nr. 103-3825.
16. Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl finansinės grupės ataskaitų konsolidavimo ir jungtinės (konsoliduotos) priežiūros taisyklių patvirtinimo Nr. 153. Valstybės žinios, 2006-12-30, Nr. 143-5461.
17. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvų Nr. 91, Valstybės žinios, 2002-07-19, Nr. 73-3133.
18. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų Nr. 138. Valstybės žinios, 2006, Nr. 142-5442.
19. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl Visuomenei skelbiamos informacijos reikalavimų patvirtinimo Nr. 151 Valstybės žinios, 2006-12-30, Nr. 143-5459.

Europos sąjungos teisės aktai

20. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, OL L 177, 2006 6 30, p. 1.
21. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/12/EB direktyva dėl kredito įstaigų steigimosi ir veiklos OL L 126, 2000 5 26, p. 1.
22. Tarybos direktyvą 86/635/EEB dėl bankų ir kitų finansų įstaigų metinės ir konsoliduotos finansinės atskaitomybės, OL L 372, 1986 12 31, p. 1.
23. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/34/EB dėl vertybinių popierių įtraukimo į biržos oficialųjį prekybos sąrašą ir dėl informacijos apie tuos vertybinius popierius paskelbimo. *OJ L 184, 6.7.2001, p. 1–66.*
24. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, OL L 177, 2006 6 30, p. 1.

II. Specialioji literatūra:

1. Aleknevičienė V., Žaltauskienė N. Investicijų rizika ir ją sąlygojantys veiksniai , Vagos: mokslo darbai. Vilnius: LŽŪU leidybos centras, 2003.
2. Martinkus B., Žilinskas V, Ekonomikos pagrindai : vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Kaunas: Technologija, 1997.
3. Urniežius R. Rizika. Monografija. Vilnius: Mintis, 2001. p. 7.

4. Kancerevičius G. "Finansai ir investicijos", Kaunas: Smaltija, 2004 m.
5. Garškienė A. Verslo rizika. - Vilnius:LII, 1997 m.
6. Reivytienė I, Rizikos valdymas, 2003-2007 Vilnius, 2007 m.
7. Kazimieras Ramonas, Komerciniai bankai ir jų priežiūros raida Lietuvoje, Pinigų studijos, 2002 m.
8. Katkus V.Šiuolaikinės bankininkystės principai. Vilnius,2000 m.
9. Titarenko J. Lietuvos bankų priežiūros modelis: daktaro disertacijos santrauka. Vilnius:Vilniaus universitetas, 2002 m.
10. Titarenko J. Rinkos disciplinos elementų raida Lietuvos bankų sistemoje. Vilnius:Pinigų studijos Nr. 3, 2001 m., p. 5 – 21.
11. Valvonis V. Vidaus kontrolės organizavimas bankuose. Vilnius:Pinigų studijos, Nr. 4, 2001 m., p. 79 – 80.
12. V. Vaškelaitis. Pinigai: Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. 2003 m., Vilnius
13. Čiapas L. Bankų kapitalo pakankamumo reguliavimo raida.Vilnius:Pinigų studijos, 1999 m., p. 5-20
14. Katkus V.Šiuolaikinės bankininkystės principai. Vilnius, 2000 m.
15. Friedman J.P., Barnhill S. S. et al. Dictionary of business terms, 3rd ed., 7th print Hauppauge, N.Y.:Barron. 2003 m.
16. Financial Services at the Crossroads: Capital Regulation in the Twenty First, New York:Federal Bank of New York, 1998 m.
17. Basel Committee on Banking Supervision. International convergence of capital measurement and capital standarts (July on Banking Supervision 1988, Updated to April 1998), Basel, 1998 m.
18. Basel Committee on Banking Supervision. Proposals for the inclusion of general provisions / general Loan-Loss reserves in capital (February 1991) , Basel, 1991 m.
19. Basel Committee on Banking Supervision. Framework for internal control systems in banking organizations (September 1998), Basel, 1998 m.
20. Basel Committee on Banking Supervision. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework, Basel, 2006 m.
21. Basel Committee on Banking Supervision. Cross-sectoral review of group-wide identification and management of risk concentrations, Basel, 2008 m.

22. Basel Committee on Banking Supervision. Abstract of Joint Forum publication “The management of liquidity risk in financial groups”, Basel, 2006 m.
23. Basel Committee on Banking Supervision. Progress on Basel II implementation, new workstreams and outreach, Basel, 2007 m.
24. Basel Comitee on Banking Supervision. International convergence of capital measurement and capital standarts. (July 1988, updated to April 1998), Basel, 1998 m.
25. Basel Comitee on Banking Supervision. Update on work on a New Capital Adequacy, Basel, 1998 m.
26. Basel Comitee on Banking Supervision. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework. Basel, 2004 m.
27. Santomero, A. Commercial Bank Risk Management: an Analysis of the Process, The Wharton Financial Institutions Center, 1998 m.
28. Santomero, A. “Financial Risk Management: The Whys and Hows,” Journal of Financial Markets, Institutions and Investments, 1995 m.
29. Trzaskowski, Jan, Legal Risk Management in Electronic Commerce – Managing the Risk of Cross-Border Law Enforcement, Ex Tuto Publishing, 2005 m.
30. Remarks by Mr Ben S Bernanke, Chairman of the Board of Governors of the US Federal Reserve System, at the Stonier Graduate School of Banking, Washington, DC, 2006 m.
31. Speech by Mr Shri V Leeladhar, Deputy Governor of the Reserve Bank of India, delivered at the Platinum Jubilee Celebrations of the South Indian Bank Ltd, Thirussur, 2005 m.
32. Committee of European Banking Supervisors. Guidelines on the Implementation, Validation and Review od Advanced Measurement (AMA) and Internal Ratings Based (IRB) Approaches. 2005 m.
33. Bessis J. Risk Management in Banking. Chichetter:John Willey and Sons, 2002 m.
34. Froot Kenneth A. Stein Jeremy C. Risk management, capital budgeting and capital structure policy for financial institutions. An integrated approach. Cambridge, 1996 m.
35. Canada Deposit Insurance Corporation. Standards of Sound Business and Financial Practices Internal Control, 1993 m.
36. British Bankers Association (BBA) London Investment Banking Association (LIBA) International Swaps and Derivative Association (ISDA) Response to

- CEBS CP03R The Application Of The Supervisory Review Process Under Pillar 2, 2005 m.
37. Arunkumar R., Kotreshwar G. Risk management in commercial banks (a case study of public and private sector banks), Mumbai. 2005 m.
 38. Parasmal Jain, (2004), "Basel II Accord : Issues and Suggestions", IBA Bulletin, June 2004 m., p.9-10.
 39. Basel Committee on Banking Supervision, "Third Quantitative Impact Survey – An Overview", IBA Bulletin, 2003 m.
 40. Gegužis A., „Neapibrėžtumo ir rizikos samprata ekonomikoje“ Vilnius:Vilniaus universitetas, 2003 m., p. 63-81.
 41. Jočienė A., Kapitalo pakankamumo vertinimas bankų veiklos reguliavimo aspektu. Daktaro disertacija. Vilnius:Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 1999 m.,

iii. Praktinė medžiaga

1. Lietuvos bankas, Kredito įstaigų veiklos Lietuvoje 2007 metais audituoti rezultatai, [interaktyvus]. 2008 m., [žiūrėta 2008 m. balandžio 15 d.] Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/istaigos/veikla2007.htm>
2. Vidaus auditorių institutas [interaktyvus]. 2008 m., [žiūrėta 2008 m. balandžio 15 d.] Prieiga per internetą: <www.theiaa.org>
3. Reuters Glossary, [interaktyvus]. 2008 m., [žiūrėta 2008 m. balandžio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://glossary.reuters.com>>
4. Barkley's Comprehensive Financial Glossary, [interaktyvus]. 2008 m., [žiūrėta 2008 m. balandžio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.oasismanagement.com/glossary/>>
5. Kaminskas D. Pavoju žengimo menas – rizika, Reklamos ir marketingo idėjos [interaktyvus]. 2005 08 10 [žiūrėta 2008 04 15] prieiga per internetą: <http://plunksna.puslapiai.lt/s-risk.htm>
6. AB banko „Hansabankas“ Nepriklausomo auditoriaus išvada ir finansinė atskaitomybė už metus, pasibaigusius 2007 m. gruodžio 31 d.
7. AB banko „Hansabankas“ 2006 m. metinė ataskaita [interaktyvus] 2006 m. [žiūrėta 2008 balandžio 01 d.] prieiga per Internetą: <<http://www.hansa.lt/files/ataskaitos/2006f.pdf>>
8. AB banko „Hansabankas“ 2005 m. metinė ataskaita [interaktyvus] 2005 m. [žiūrėta 2008 balandžio 01 d.] prieiga per Internetą: <<http://www.hansa.lt/files/ataskaitos/2006f.pdf>>

9. AB Šiaulių banko ir banko grupės 2007 m. finansinės metinė ataskaita [interaktyvus] 2007 m. [žiūrėta 2008 balandžio 01 d.] prieiga per Internetą: <<http://www.sb.lt/filemanager/download/417/2007%20metin%EB%20ataskaita.pdf>>
10. AB Šiaulių banko ir banko grupės 2007 m. finansinės metinė ataskaita [interaktyvus] 2007 m. [žiūrėta 2008 balandžio 01 d.] prieiga per Internetą: <http://www.sb.lt/filemanager/download/194/sb2006_finansine_ataskaitomybe.pdf>
11. Lietuvos bankas, Kredito įstaigų priežiūros pagrindinės kryptys, 2007 m. [žiūrėta 2008 balandžio 01 d.] prieiga per Internetą: <<http://www.lb.lt/lt/apie/prieziura2007.html>>
12. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 20 d. nutartis c.b. Ž. Šapalas v. Akcinė bendrovė “Lietuvos taupomasis bankas” – Nr. 3K-3-390/2002 m., bylų kategorija 39.2.1; 39.2.3; 39.3; 60; 94.2)
13. 1996 m. balandžio 18 d. LRKT nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmos dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos konstitucijai
14. Pranešimas apie Lietuvos Banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę 2005 metais teikiamas Lietuvos Respublikos seimui, Vilnius, 2006 m.

Priedai

PRIEDAS NR. 1 PRIEŽIŪRINIO TIKRINIMO IR VERTINIMO PROCESO (SREP) APRAŠYMAS⁹³

Atskleidžiamos informacijos kategorijos	Kredito įstaigų priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo procesas	
	Trumpas aprašymas	Nuoroda į teisės aktą
Taikymo mastas ir klasifikacija (įskaitant proporcingumą)	Priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo procesas (SREP) yra neatskiriama į rizikas sukonzentruotos bankų priežiūros dalis ir taikomas visiems Lietuvos banko išduotą licenciją turintiems komerciniams bankams ir Lietuvos centrinei kredito unijai.	LBV-145(2), 2006 11 23, 3 ir 4 punktas
Individualus rizikos vertinimas	Pirminiame SREP etape atliekamas individualus banko rizikos vertinimo sistemos (RAS) vertinimas, siekiant nustatyti visų reikšmingos rizikos, su kuria susiduria bankas, rūšių lygį, įvertinti jų valdymo kokybę ir banko valdymą.	LBV-145(2), 2006 11 23, 8-13 punktas
Vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso (ICAAP) tikrinimas ir įvertinimas	Banko ir Lietuvos banko dialogo tikslas – sudaryti sąlygas sklandžiam ICAAP ir SREP sąveikos funkcionavimui siekiant objektyvaus banko tvarkų ir procesų visumos, kuri padeda skaičiuojant banko vidaus kapitalą, įvertinimo, užtikrinant, kad banko vidaus kapitalo pakaktų banko veiklos rizikai padengti.	LBV-145(2), 2006 11 23, 14-19 punktas
Bendras vertinimas ir priežiūros poveikio priemonės	ICAAP vertinimo rezultatų pagrindu bankui gali būti nustatomas individualus kapitalo pakankamumo normatyvo dydis, papildomi veiklos rizikos ribojimo reikalavimai ar priimti kiti atitinkamuose įstatymuose numatyti sprendimai	LBV-145(2), 2006 11 23, 20-22 punktas

⁹³ Šaltinis: Lietuvos bankas

PRIEDAS NR. 2.
LIETUVOS BANKO VALDYBOS NUTARIMAI, METODINĖS REKOMENDACIJOS IR KITI
TEISĖS AKTAI, KURIAIS ĮGYVENDINAMOS EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS
DIREKTYVOS 2006/48/EB NUOSTATOS⁹⁴

Reglamentavimo sritis	Direktyvos 2006/48/EB straipsniai	Teisės aktas	Nuoroda į teisės akto dalį, reglamentuojančią direktyvoje nurodytą sritį
I. Nuosavos lėšos	56–67 str.	LBV-138, 2006 11 09	5-19 punktas
II. Taikymo mastas	68–73 str.	LBV-153, 2006 12 07	3,19,20,24,44,46,47 punktas
III. Minimalaus nuosavų lėšų lygio apskaičiavimas	74–75 str.	LBV-138, 2006 11 09	20, 21 punktas
IV. Standartizuotas metodas (kredito rizika)	78–83 str. ir VI priedas	LBV-138, 2006 11 09	IV skyrius I skirsnis
1. Pagal riziką įvertintų sumų skaičiavimas	78–80 str. ir VI priedo 1 dalis	LBV-138, 2006 11 09	26 - 109 punktas
2. Išorinių kredito rizikos vertinimo institucijų (ECAI) pripažinimas ir jų kredito rizikos vertinimų priskyrimas	81–82 str. VI priedo 2 dalis	LBV-139, 2006 11 09	Visas LBV-139
3. ECAI kredito rizikos vertinimų taikymas nustatant rizikos koeficientus	83 str. ir VI priedo 3 dalis	LBV-138, 2006 11 09	35 - 48 punktas
V. Vidaus reitingais pagrįstas vertinimo metodas (IRB)	84–89 str. ir VII priedas	LBV-138, 2006 11 09	LBV-138, 2006 11 09 IV skyriaus II skirsnis
		LBV-140, 2006 11 09	LBV-140, 2006 11 09 II skyrius
1. Minimalūs vidaus reitingais pagrįsto metodo reikalavimai	84–85 str. ir VII priedo 4 dalis	LBV-138, 2006 11 09	LBV-138, 2006 11 09 110-120, 182-188, 195-207, 216-224, 237- 311 punktas
		LBV-140, 2006 11 09	LBV-140, 2006 11 09 II skyrius
2. Pozicijų skirstymas	86 str.	LBV-138, 2006 11 09	122- 133 punktas
3. Pagal riziką įvertintų pozicijų sumų ir tikėtino nuostolio sumų apskaičiavimas	87–88 str. ir VII priedo 1–3 dalys	LBV-138, 2006 11 09	134-181,190-194, 208-215, 225-236 punktas
4. Nuolatinis dalinis naudojimas	89 str.	LBV-138, 2006 11 09	121 punktas
VI. Kredito rizikos mažinimas (CRM)	90–93 str. ir VIII priedas	LBV-138, 2006 11 09	IV skyriaus III skirsnis
1. Kredito rizikos mažinimo pripažinimas	VIII priedo 1 dalis	LBV-138, 2006 11 09	314 - 331 punktas

⁹⁴ Šaltinis: Lietuvos bankas

2. Minimalūs reikalavimai	92 str. ir VIII priedo 2 dalis	LBV-138, 2006 11 09	332 - 351 punktas
3. Kredito rizikos mažinimo poveikio apskaičiavimas	93 str. ir VIII priedo 3–6 dalys	LBV-138, 2006 11 09	352 - 448 punktas
VII. Pakeitimas vertybiniais popieriais	94–101 str. ir IX priedas	LBV-138, 2006 11 09	IV skyriaus IV skirsnis
1. Minimalūs reikalavimai	95 str. ir IX priedo 2 dalis	LBV-138, 2006 11 09	451-452, 457-462 punktas
2. Išorės kredito rizikos vertinimai	97–99 str. ir IX priedo 3 dalis	LBV-138, 2006 11 09	463-469 punktas
3. Apskaičiavimas	94/96/100 str. ir IX priedo 4 dalis	LBV-138, 2006 11 09	450, 453, 455-456, 470-536 punktas
VIII. Operacinė rizika	102–105 str. ir X priedas	LBV-138, 2006 11 09	VII skyrius
1. Minimalus nuosavų lėšų poreikis operacinei rizikai padengti	102 str.	LBV-138, 2006 11 09	797-800 punktas
2. Bazinio indikatoriaus metodas (BIA)	103 str. Ir X priedo 1 dalis	LBV-138, 2006 11 09	VII skyrius IX skirsnis
3. Standartizuotas metodas (TSA)	104 str. ir X priedo 2 dalis	LBV-138, 2006 11 09	VII skyrius X skirsnis
4. Pažangusis vertinimo metodas (AMA)	105 str. ir X priedo 3 dalis	LBV-138, 2006 11 09	VII skyrius XI skirsnis
IX. Didelės pozicijos	106–119 str.	LBV-138, 2006 11 09	VI skyrius VII skirsnis
X. Priežiūros institucijų atliekamas kredito įstaigų vertinimo procesas	123, 124, 136 str. ir XI priedas	LBV-145(2), 2006 11 23	Visas LBV-145(2)
XI. Priežiūra ir bendradarbiavimas	129–132 str.	LBV-153, 2006 12 07	LBV-153 36,48-51,53-55 punktas
		LBV-152, 2006 12 07	LBV-152 5.1, 5.2 punktas
XII. Informacijos atskleidimas (vykdo kredito įstaigos)	145–149 ir XII priedas	LBV-151, 2006 12 07	visas LBV-151
1. Bendrieji kriterijai	145–149 str. ir XII priedo 1 dalis	LBV-151, 2006 12 08	II, III skyrius
2. Bendrieji reikalavimai	XII priedo 2 dalis	LBV-151, 2006 12 09	IV skyrius
3. Tam tikrų priemonių arba metodikų taikymo kvalifikaciniai reikalavimai	XII priedo 3 dalis	LBV-151, 2006 12 10	V skyrius
XIII. Vidaus kontrolė	22 str. ir V priedas	LBV-145(1), 2006 11 23	LBV-145(1) 10 punktas

		LBV-145(2), 2006 11 23	LBV-145(2) 1 punktas
XIV. Sandorio šalies kredito rizika	III priedas	LBV-138, 2006 11 09	V skyrius VI skirsnis
1. Apibrėžimai	III priedo 1 dalis	LBV-138, 2006 11 09	4.94-4.125 punktas
2. Metodo pasirinkimas	III priedo 2 dalis	LBV-138, 2006 11 09	679-686 punktas
3. Rinkos vertės metodas	III priedo 3 dalis	LBV-138, 2006 11 09	687-692 punktas
4. Pradinės rizikos metodas	III priedo 4 dalis	LBV-138, 2006 11 09	693-695 punktas
5. Standartizuotas metodas	III priedo 5 dalis	LBV-138, 2006 11 09	696-715 punktas
6. Vidaus modelio metodas	III priedo 6 dalis	LBV-138, 2006 11 09	716-752 punktas
7. Sutartinė užskaita	III priedo 7 dalis	LBV-138, 2006 11 09	753-765 punktas